

UNITÁRIUS ÉLET

XLI. ÉVFOLYAM 4–5. SZÁM

1987. JÚLIUS–OKTÓBER

ŐSZI HÁLAADÁS

Egyházunk egyik legjelentősebb ünnepe az őszi hálaadás, melyet szeptember utolsó vasárnapján tartunk. Ilyenkor úrvacsorát osztunk híveinknek. E gyakorlatnak évszázados hagyománya van. Híveink számon tartják, és megtelnek templomaink. Szívünkben hálaadó érzésekkel állunk meg Isten színe előtt a mindennapi kenyér áldásáért, melyet ebben az esztendőben is megadott számunkra szorgalmas munkánk nyomán.

Az őszi hálaadás ünnepén, az is, aki ismeri a vetés és aratás terhét és szépségét, a mindennapi kenyérről gondol, az érette végzett munka fontosságára éppen úgy, mint az egész emberiség életében betöltött szerepére. A hozzáértő és szorgalmas munka nem hiányozhat e téren sem, s ha már megtermi a föld a mindennapi kenyér áldását, nem hiányozhat az emberi felelősség sem. Ettől függ ugyanis az, hogy jut-e mindenkinek mindennapi kenyér.

Ez egyúttal azt jelenti, hogy a mindennapi kenyér kétféle jelentőségét érzékeljük az őszi hálaadás ünnepén. Az egyik jelentősége abban rejlik, hogy táplálja testünket, csillapítja éhségünket, s miközben ezt teszi, befészkel magát emlékezetünkbe is csodálatos ízével, illatával. A mindennapi kenyér nem az egyetlen táplálék az emberiségnek, de egyik legfontosabbja. A másik jelentősége abban rejlik, hogy táplálja lelkünket. S ez az őszi hálaadás ünnepén válik nyilvánvalóvá. A hála érzete az a bizonyos lelki táplálék. — Ha a lélek érzi és átéli a hálát Isten végtelen gondviselése iránt a mindennapi kenyér kapcsán, akkor valami nagyon fontos dolog jól rendeződik el az ember bensejében. A mindennapi kenyérnek e kettős jelentése az ember egyensúlyi állapotát biztosítja. S erre a harmóniára nagy szükségünk van. A testi és a lelki táplálék akkor jár egy úton, akkor jut el minden emberhez, ha az egyes emberben — és természetesen az egész társadalomban — elevenen él az együttérzés a másik ember iránt, a felelősségérzet a társadalom egésze iránt. Úgy is kifejezhetjük magunkat — s számunkra ez a legkedvesebb —, hogy a szeretet meleg érzése és ereje képes arra, hogy az áldás elosztását, vagyis a testi és a lelki kenyér eljuttatását minden emberhez, megnyugtatóan a jó és helyes úton tartsa. Amennyiben a szeretet gyengül, vagy éppen megfogyatkozik, maga után vonja az emberi felelősségérzet gyengülését, sőt elsorvadását, vagyis a testi és lelki kenyér kisebb vagy nagyobb méretű hiányát. Ennek egyenes következménye a mi mai életünkben máris élesen megmutatkozik. Mi mással magyarázhatnók az egyedüllét állapotát, melyben emberek milliói szenvednek. Az elhagyatottság és magukramaradottság érzete, sőt állapota, mely oly kétségbeesítően jellemzi a civilizált világot, arra is figyelmeztet, hogy ha a testi és lelki kenyér táplálékában nem részesülünk kellőképpen, az igazi emberi természetű idegen eszközök alkalmazásában keressük a kielégülést. Pedig milyen meleg és milyen szívbéli áldott állapotokat tud teremteni az emberi megértés, szeretet és segítőkészség, amire különben törekszik nagyon tudatos intézkedéseiben társadalmunk operatív

KÁDÁR JÁNOS

A Magyar Népköztársaság első embere betöltötte 75. életévét. Örömmel vettük, hogy a Parlamentben megrendezett köszöntésre egyházunk képviselőjében püspökünket is meghívták, s így az ott megjelentekkel együtt köszönthette azt az államférfit, akinek munkája az elmúlt harminc esztendőben jelentősen befolyásolta a hazai magyar életet, és akiről az utóbbi évtizedekben már a külföldön élő — nyugati — magyarok közül is egyre többen elismeréssel emlékeznek meg.

Mi csak a magunk nyelvén tudunk szólni, s kívánunk Neki munkában gazdag további esztendőkhöz jó egészséget.

A PARLAMENT NEMZETI MEGNYILATKOZÁSÁVAL EGYETÉRTVE, EGYHÁZUNK ÉS HÍVEINK JÓ ÁLLAMPOLGÁRKÉNT MEGTESZIK KÖTELESSÉGÜKET ÉS AKTÍVAN RÉSZT VESZNEK A JOBB JÖVŐ MUNKÁLÁSÁBAN.

---

intézményrendszere is. Ha nem hal ki belőlünk az egymáshoz való tartozás érzete, főleg a szeretet, mely mindent megoldani képes, képesek leszünk felfogni és megérteni a mindennapi kenyér áldását, mely a Mi-
atyánkban is központi helyet foglal el Jézus szellemében (Máté 6,9–13).

A mindennapi kenyér áldása tehát alkalmas eszköz arra, hogy egy fontos és szükséges tevékenységünkre felhívja a figyelmet. Arra, hogy nekünk magunknak is napról napra, időről időre meg kell újulnunk! Amiképpen minden esztendőben újra és újra megadja a gondviselő jó Isten szorgalmas és hozzáértő munkánk nyomán a mindennapi kenyeret, azonképpen minékünk is újra és újra meg kell újulnunk, az előrejutás útjára kell lépünk, a fejlődés szellemét kell magunkban hordoznunk.

Erre a megújulásra kaphatunk indítékot az őszi hálaadás ünnepén, midőn az úrasztalához járulunk, és magunkhoz vesszük az úrvacsora jegyeit, a kenyeret és a bort. E megújulási szándék jegyében, éppen az őszi hálaadás napján, olyan gondolatok kaphatnak hangsúlyt e mostani időnkben, melyek az egész emberiség érzékenységét fogalmazzák meg. Ez az érzékenység ma az együttműködés és az együttélés szellemét kell hogy előtérbe állítsa, s egyúttal ezt kell szolgálnia.

A mindennapi kenyér táplálja testünket, s a hála érzete táplálja lelkünket. E kettő pedig a kiegyensúlyozott és harmóniára törekvő embert formálja és építi meg. Mi vagyunk azok, akik a mindennapi kenyér drága áldását mind lelki, mind testi vonatkozásban megbecsüljük, a magunk és az egész emberiség iránti felelősségérzettel indítatva.

Beneze Márton

Előzetes az International Association for Religious Freedom 26. Világkongresszusáról

1900-ban tartották az első ülést, melyen számos unitárius és univerzalista egyháznak az amerikai unitáriusok 75. jubileumi ülésén jelen volt képviselői elhatározták, hogy a jövőben időről időre közös dolgaik megbeszélésére nemzetközi kongresszust tartanak. A múltból majd egy más alkalommal, részletesebben kívánunk szólni. Most csak azt hangsúlyozzuk, hogy a magyar unitarizmus képviselői a kezdettől fogva, néhány világháborús akadály miatti kivételtől eltekintve, mindig jelen voltak. A képviselőket az első világháború végéig részben budapesti, részben kolozsvári lelkész-tanárok látták el. Az első világháború vége óta külön-külön képviselőt utazott az utóbbi évtizedek kongresszusaira.

Az 1984-ben Tokióban tartott világkongresszus a krónikák szerint igen jelentős volt. A mostani kongresszus több mint 850 regisztrált résztvevővel volt az eddigi legnépesebb. A Palo Altóban tartott kongresszuson több, mint 40-40%-ot amerikai és japán küldöttek alkottak, és feltűnően alacsony volt az európai, afrikai, ausztráliai résztvevők száma.

A Kongresszus Nyelve

az angol volt. A japán csoport tagjai egy részére szimultán tolmácsolás próbálta szolgálni az egymás mondanivalóinak megértését.

A kongresszuson a hagyományos három főösszejevetelen egy harmadik nyelv is helyet kapott, s ez örömkökre a magyar volt. E választás fő oka egyebek mellett az volt, hogy az 1990-re tervezett következő kongresszus színhelyéül Budapestet választották.

A magyar ajkú unitáriusokat a következő erdélyiek képviselték: *dr. Kovács Lajos* püspök, *dr. Erdő János*, *dr. Szabó Árpád* és *Rezi Elek* teológiai professzorok, ill. előadó, *Andrási György* előadó tanácsos és *Kiss Alpár* lelkész. A magyarországi csoportot *dr. Ferencz József* püspök és *Bartók Béla* főgondnok vezették. *Bartók Béla* főgondnokunkat felesége is elkísérte; *Orbók Attila* lelkészjelölt és *Goda Vera* képviselték az ifjabb nemzedéket, *dr. Gellérd Judit* az unitárius nők világszövetségének külön meghívása alapján az unitárius asszonyokat.

A kongresszuson jelen volt néhány kedves régi és újabb ismerős, olyan magyar származású unitáriusok is, aki hosszú ideje már amerikainak számít. Köztük többen olyanok, akik már amerikai életük idején csatlakoztak egyházunkhoz.

A három fő találkozó

A júl. 27-i esti megnyitót az egyetem templomában tartották, mely felekezeti vonatkozás nélkül bármely egyházi szolgálat ellátására rendelkezésre áll. Ennek a találkozóknak, az aug. 2-i esti közös istentiszteletnek, valamint az aug. 6-án este tartott záróünnepélynek a műsorrendjét egy amerikai bizottság, *Mark Belletini* lelkész és *dr. Boeke Johanna*, az ismert Berkeley-i lelkész felesége állította össze.

Egyik törekvésük az volt, hogy minden jelenlevő egyház vagy közösség valamiképpen szerephez jusson, másfelől be akarták mutatni az amerikai indián múlt néhány jelentős megnyilatkozását is.

Ezek közül mutatjuk be egy ősi indián rege néhány sorát, melyet — kérésünkre — *Szentmihályi Szabó Péter*, az ismert író és költő fordított magyarra:

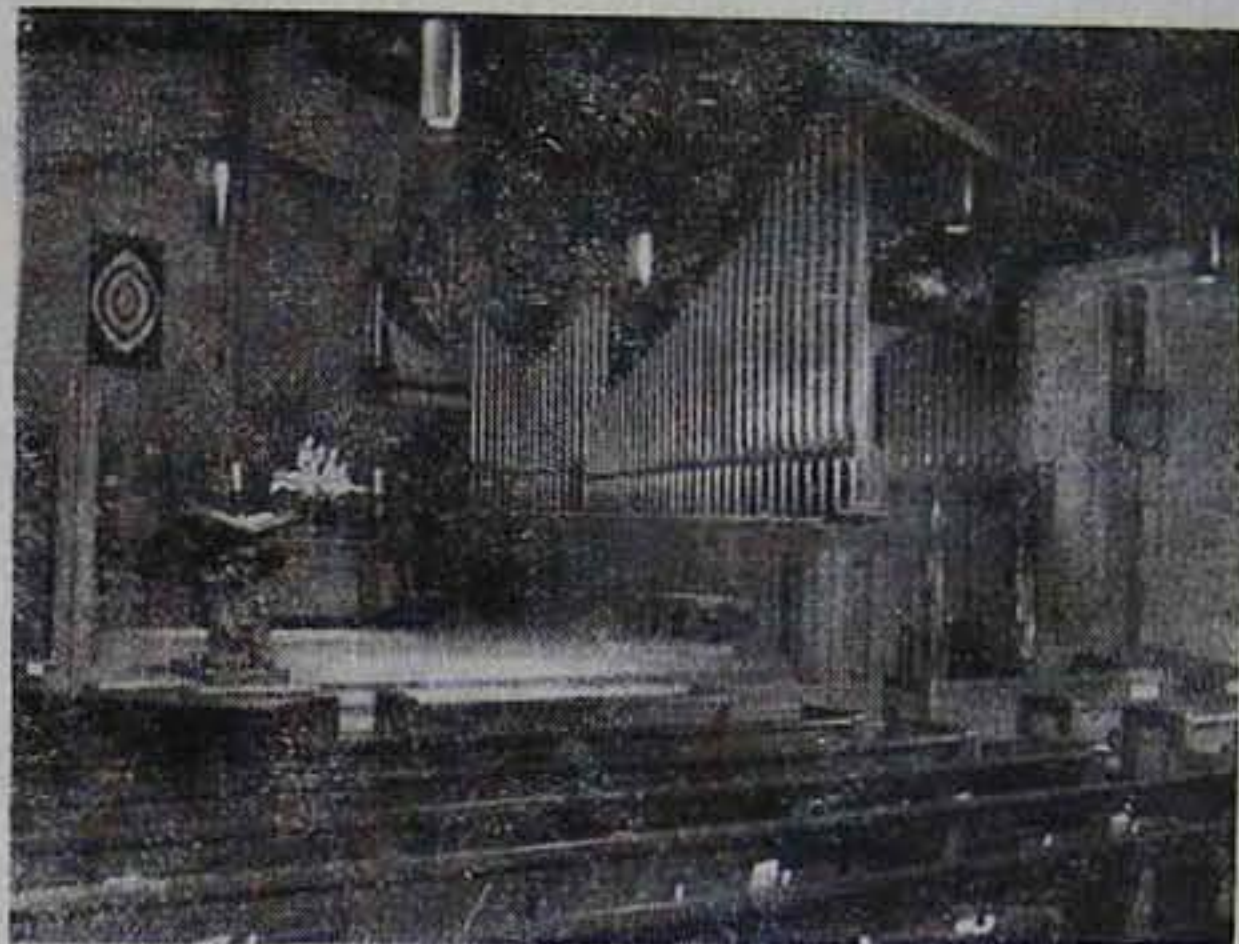
Ó, Föld Anyánk, Ó, Ég Atyánk,
Szójj nekünk fényességéből köntöst;
Legyen nyüstje Hajnal fehér fénye,
Legyen vetüléke alkony vörös fénye,
Legyen a rojtja a záporozó eső,
Legyen szegélye a szívárvány hídja.
Így szójj nekünk fényességéből köntöst,
Hogy illendően járjunk ott, ahol a madár dalol,
Hogy illendően járjunk ott, hol zöld a fű,
Ó, Föld Anyánk, Ó, Égi Atyánk!

(Tewa: Az égi szövőszék dala)

Ami a műsorrendet illeti, most csak annyit, hogy nem volt kellő összhang — főként az előzetes előkészítések vonalán, — az önállóan működött helyi bizottságok és az IARF frankfurti titkársága között. Ezt jövőre vonatkozó tapasztalatként már most feljegyezhetjük.

Az egyik főszereplő

Az aug. 6-i záróünnepség alkalmat adott arra, hogy Hirosimáról és a békéről hangsúlyosan essék szó. Ezt *dr. Linus Pauling* amerikai unitárius Nobel-díjas professzor felszólalása adta meg, aki mély emberi szavakkal emlékezett a hirosimai gyalázatra, és felszólított, hogy fohászkodjunk a jövőért, mert enélkül nincs jelen és jövő sem. *Pauling* professzor rövid interjút adott e sorok írójának, melyben szolt magyar barátja és Nobel-díjas társa, *Szentgyörgyi Albert*hez fűződött barátságáról.

Unitárius templom Berkeleyben, ahol *Bartók Béla* főgondnokunk szolgált

A kelet-európai unitáriusok

életéről is hallhattak ismertetést az érdeklődők, a különben túlszűfolt délutáni alkalmakon. *Dr. Kovács Lajos* püspök volt a titkárság által felkért elnöke e két összejevetelnek. *Kovács* püspök írásban elkészített bevezető előadásának meghallgatása után számos kérdés hangzott el, melyek közül nem egy jellemezte azt a tájékozatlanságot, mely a közép- és kelet-európai unitáriusokat nemcsak földrajzi értelemben választja el az amerikaiaktól, hanem hitfelfogásunk gyökereit és jelenét illetően is.

A következő kongresszusra szóló meghívás az aug. 6-i közgyűlés utáni ünnepélyes záróülésen hangzott el. *Dr. Roy Smith* (Anglia) az eddigi elnök búcsúzott, *dr. Eugen Pickett*, az amerikai unitárius univerzalista 1985-ig szolgált elnöke, a megválasztott új elnök köszöntötte a munkában továbbra is részt vállaló hallgatókat. Majd püspökünk angol nyelven meghívta a jelenlevőket az 1990-ben Budapesten tartandó 27. világkongresszusra. Záró mondatát a mellette álló *Goda Vera* magyarul, *dr. Gellérd Judit* meg japánul ismételte meg, ami a hallgatóság körében nagy tetszést váltott ki.

Hinni akarjuk, hogy az 1990. évi kongresszusra (ha jól felkészülünk) nagyon sokan eljönnek, és akik egyházunkkal, szocialista hazánk életével, vonzó idegenforgalmi nyitottságával is meg akarnak ismerkedni.

F. J.

BALÁZS FERENCRE EMLÉKEZÜNK

1901–1937

TEMETÉSE

Május 23-án szállították holttestét falujába (tordai lakásában halt meg), amelyet munkájával örökített meg. Az Aranyos hídjához eléje ment virágokkal teli az egész falu, nemcsak a 400 magyar, hanem a község egész román lakossága is. A *Debreczeni László* tervei szerint restaurált és az Ő saját kezével kifestett gyönyörű ősi kis templomban ravatalozták föl. Május 24-én délután 4 órára eljöttek mindazok, akik már életében felismerték munkájának jelentőségét, és akiket felejthetetlenül megajándékozott egyéniségének és munkájának értékeivel.

Az egész falu apraja-nagyja és messze vidékről összesereglett falusiak vettek utolsó búcsút tőle. *Árkossy Tamás* köri esperes megrendítő gyászbeszédében tett fogadalmat arról, hogy eszméi máris kikeltek és gyümölcsöt teremnek, s hogy ezeknek az eszméknek jegyében fognak mindig tovább dolgozni. Fehérbe öltözött lányok és falusi asszonyok hosszú menete vitte a rengeteg virágot. A koporsót lelkésztársai emelték vállukra, tőlük az Erdélyi Fialatok, a Tizenegyek és az írók, majd a főiskolai hallgatók és az unitárius teológusok vették át, s aztán népe: mészki férfiak és asszonyok vitték ki a sírig. *Kököszy Kálmán* lelkész imája után a mészki gyermekek búcsúztak el tőle, aki „*olyan voltál, mint mi, a gyermekek*”. Utána mészki híveinek egyszerű, mély szavai, majd a gyászbeszéd egész sokasága következett, melyekből *Kiss Elek* megkapó szavai és *Fikker János* lelkész búcsúja emelkedett ki. A Helikon írói nevében *Tamási Áron* mondott megrendítő szavakat. „Akiket valaha temettünk, te azok közül a legtisztábban mutattad meg, hogy ezen a földön miképpen kell élnünk és meghalunk...” *Maksay Albert* a Tizenegyek, *Szabó Lajos* a főiskolai hallgatók, *Filep Imre* és *Benedek Gyula* az unitárius teológusok nevében búcsúztak,..... Este lett, mire az alabástrommal tele kemény mészki rögök beborították azt a koporsót, amelyben kisebbségi életünk egyik legnagyobb tehetsége és legáldozatosabb egyénisége pihen. Akinek szelleme most indult el hódító útjára.

Erdélyi Fialatok, 1937. 2. sz. (Egykori beszámoló)

Búcsúszavak az Erdélyi Fialatok nevében

(...) Világtávlatokban járó lelke fel tudott szabadulni az élet elszűkítő előítéletei alól. Az elfogultság bármilyen formája egészen távol volt tőle, mert első sorban önmagával szemben volt elfogulatlan. Nem ismertem embert, aki nála bátrabban mert volna a *maga revíziójáról*, gondolatai, felfogása öntudatos átforgatásáról beszélni és írni. Ő tudta, hogy a kisebbségi sors egészen új formája a magyar életnek. Meg kell teremteni ennek az életnek meg nem levő belső tartalmát és külső formáit.

Balázs Ferencben mindig az élet széles mezőkre kinyúló gazdagságát csodáltuk. Igazi modern ezermester székely volt. Nem tévedek, ha azt mondom, hogy a szellemi életnek nem volt olyan területe, ahol ne alkotott volna valamit. A népmesétől a teológiáig, a gyermekjáték készítésétől a linoleummetszésig mindennel foglalkozott, és nem volt olyan alkotása, amelyre ne nyomta volna rá lelke sajátos bélyegét. És ez az univerzális szellemű ember a leggyakorlatibb gazdasági szakértő is volt egyben. Örökösen új munkára figyelő szelleme mindig az egész életet nézte, jól tudta, hogy a lelki életnek testi feltételei, és az egészséges testi életnek lelki feltételei vannak; világosan látta,

hogy a népnek kenyeret kell adni, hogy szabadon élheszen az emberi művelődés nagy ajándékaival, de sohasem felejtette el, hogy annál fehérebb és puhább lesz a nép kenyeré, minél igazabb művelődéssel tudja életét tömörebbé tenni.

Ha Balázs Ferenc élete belső összefüggéseit nézzük, önkéntelen felkiáltunk: Íme egy ember, aki tudja, hogy mit cselekszik, aki nem tépelődik, nem búsong, nem jajgat, hanem határozottan megy a maga útján és mindig csak biztosan és bátran megy előre. És nem egyedül megy, sokan követik. Többen, mint gondolnák azok, akik olyan sokszor raktak köveket és töviseket nehéz útjába. Én tudom, hogy Balázs Ferencet ezután még többen fogják követni.

Íme egy ember, aki a szolgálatteljesítés századában egészen szabad tud lenni. Nem függ csoportoktól, ideológiáktól, hatalmasoktól, nagyszerű szabadságban követi biztosan felismert hivatástudata parancsoló törvényszerűségeit.

Íme egy ember, aki életerős, hódító fiatalsággal, szívében egy új világ biztos körvonaláival egészen derűsen tud egy megromlott, régi világgal szembenézni. (...)

De Balázs Ferenchez méltóan csak akkor állhatunk

meg itt, ha nem elvesztését siratjuk, hanem meglátjuk ránk hagyott örökségét és annak kötelező terhét szent fogadalommal magunkra vállaljuk. Itt maradt, árva családjának nem tudunk más vigasztalót mondani, mint azt a vallomástételt, hogy élete nem volt hiábavaló élet, és halálával nem lett félbeszakadt élet.

Most, amikor megpihent drága testét a rög alá temetjük, most indul el Balázs Ferenc igazi nagy útjára.

Úgy nézünk Rád, Balázs Ferenc, mint ahogy a gazda néz az elvetett mag után. Egy szempillantásra eltakar a rög, de tudjuk, hogy, bizony, kikelsz alóla. (...)

László Dezső

BÚCSÚZÓ

— részlet —

Megnyugodott Bajtárs! Az ember, aki az örök barátság legnagyobb szavával most Bajtársnak szólít Téged, testben megrendülve, de soha nem érzett lelki erőben áll Előtted. Ha csupán barátod volnék, aki a jóbaráthoz szól hallható szóval, akkor esetlen és reménytelenül, sós ködben tévelygő szemmel nézném ezt az erdélyi rögöt, amely szellemed ledől házáat eltakarja. De nem egy szál gyarló magyar férfiú áll Előtted, hanem harminchat erdélyi magyar író együttes szelleme, s e szellem mögött egy nép s e nép alatt egy föld, amelyen nekünk sorsszerűen élnünk és halnunk kell.

Akiket valaha temettünk, Te azok közül a legtisztábban mutattad meg, hogy ezen a földön miképpen kell élnünk és meghalunk. Alulról jöttél, mint a tiszta forrás vagy az éltető növény. Nem voltál délszaki virága Erdélynek, mert nem díszítetted ezt a földet, hanem gazdagítottad. Zord éghajlat alatt és elűző folytonos keleti szélben Te itt megkapaszzkodtál, mint a hegyi fa messzelátó sziklán. A gyökereid győzhetetlenül erősek voltak, s ismerték e földnek rejtőző tilkait, amint e föld is ismert Téged, és kegyetlenül szeretett. (...)

Tamási Áron

Erdélyi Helikon. 1937. 6. sz. 393—4.

Nemzedékünk halottai

(...) Sajnos, hogy céljaink megvalósításában majd mindenütt Ő kellett legyen az első gyakorlati munkás is. Amíg gyenge szervezete bírta, kezét mindenre rátette. Szövetkezeti tejet fuvarozott, gépekkel vesződött, határt járt, házat rakott, még templomot is festett, csak hogy magyar igénye szerint való legyen.

S míg ezekre ráment az ereje, s azután az élete is, további tervek — új, korszerű falu, otthon, felsőbb népi oktatás, falurendezés, tervgazdálkodás, — megvalósítására már semmi sem jutott. Álma volt a szövetkezeti alapon való orvosi és jogvédelmi ellátás és gazdavezetés, vidékének szervezett termelési és önellátási gazdálkodása. A vidék falvainak egy nagy kulturális és gazdasági közösséggé rendezett életkörbe való szervezése. (...) De mindezek csak „álmok szalmája” maradtak, s az aranyosszéki „Isten völgye” az utópiák kódéba foszlott.

Sajnos, hogy nagyobbbrészt inkább csak rosszindulatú kinevetői voltak, mint komoly megértői és segítői. Még csak Ő kellett igazán megismerje a korszakokat és az irigység törvéteit. Böven jutott neki is a zaklatásokból s a méltánytalanságokból. Pedig csupán szolgálni akart, semmi mást. Szelíd és gyermeki biztonságú lelke nagyon távol állott az acsarkodások gonoszságától. (...)

Ellenzék, 1939. október 29.

Debreczeni László

Sorstárs emlékezése

— részlet —

(...) Ilyen ember számára egyetlen értékmérő: a Tett. Mindent aszerint ítél meg. Kelet nagy vallás- és bölcséletrendszereivel szemben semmi megértést nem tanusít, ott jártában elsősorban és főként a keresztényekkel keresi az érintkezést. A nyugati társadalmak fölénye a keletiekkel szemben számára vitathatatlan igazság, mert utóbbiak merevek, mozdulatlanok, tétlenek. Ilyen ember az elméletet semmire sem fogja tartani, semmire a másnak adott csupasz tanácsot; az egyénnek nem szóban, hanem tettben kell megnyilatkoznia, mert ez az egyetlen társadalmi érték.

Balázs Ferenc főműve, logikusan, az élete. Egy nemes kaland ez az élet, melyet vállalkozások csillogó sora tarkít.

Ilyen ember számára fel sem merül a kérdés: van-e szükség a tevékeny emberre, reá, az ő tevékenységére. Természetesen és megokolás nélkül hisz abban, hogy reá szükség van, hogy Ő feladatot töltsön be. Mindössze e feladatot kell megtalálnia. Ez a felfogás némi veszedelemmel jár. Kikerülhetetlenül össze fogja téveszteni olykor-olykor a szükségletet és saját tettekkészességét. Megtörtént az Balázs Ferencel is. Ahogyan ő maga írja kedves humorával: „talán az új orvos szemem volt az enyém, aki az egészséget is betegnek mondja, hogy gyógyíthatson végre”. Tévedései azonban csak apróságokra vonatkoznak. A lényeg, a nagy feladatot tisztán látja. Pedig milyen nehézségek árán! 1901-ben született, s tudosságának alapelemeit oly időben szerezte, amikor még nem látszott, hogy Magyarország egyik legértékesebb és legeredetibb fiatal erejét veszítette el benne.

Szabédi László

A fenti megemlékezéseket a korabeli világi sajtóból dr. Gaal György erdélyi irodalomtörténész válogatta össze. Köszönjük.

KÖSZÖNETEK

Mrs. Christine Morgan, egykoron Balázs Ferenc felesége: Kriszti, North Carolina állam Burnsville városában él és levélben köszönte meg, hogy első férjéről szeretettel megemlékeztünk. Örömmel említi azt, hogy 1933-ban alkalma volt Feri sírját Enikő leányával együtt meglátogatni.

Feri leánya: Enikő, Mrs. Young, aki boldog nagymama, az NSZK-ból telefonon köszönte meg, hogy lapunk mostani számában megemlékeztünk édesapja halála ötvenesztendő évfordulójáról.

Balázs Ferencről, angolul

Az angliai Inquirer e. unitárius szemle máj. 23-i számában (szerkesztője Keith Gilley London-Golders Green-i lelkész) fényképpel ellátott kéthasábos cikkben számol be az angliai unitárius olvasóknak Ferenc József püspök írása arról az életről, amit „Francis Balázs” (1901—1937) jelentett a magyar unitarizmusnak és az erdélyi közéletnek.

Isten lelke azért lakozik bennünk, hogy gyarlóságunkban és erőtlenségünkben gyámolítson, keserűségünkben erősítsen, nyomorúságunkban vigasztaljon és buzgó könyörgésre indítson.

Dávid Ferenc

Valaki figyelmeztet, hogy *Borbély István* 1886. november 23-án lenne 100 esztendő. Tudom, helyekkel közzel földim, így hát megjátszom a tájékozottat, rábólintok: persze, persze, Borbély István 100 éves. Amint azonban vendégem kilép a szobából, lekapom a polcra a Romániai Magyar Irodalmi Lexikont: Uram Isten, mit kellene tudnom róla? 1886. november 23-án született Torockón, vashányász családból, meghalt 1932. március 20-án; élt tehát mindössze 46 évet. Kolozsvárott doktorált magyar irodalomtörténetből, ugyanitt tanított az Unitárius Kollégiumban, amelynek igazgatója is volt. Később az Unitárius Teológia professzora. 1920–1929: az Erdélyi Irodalmi Társaság főtitkára, egyik alapítója és vezetője az Erdélyi Irodalmi Szemlének, a Tudományos Értekezések című füzetes vállalkozásnak, könyvet írt Heltairól, Torockó történetéről, Petőfi költészetének

korszakairól, Kant erkölcsstanáról, Jókairól, Molière-ről. Kétkötetes magyar irodalomtörténetet ad ki, ír egy Bevezetést a modern szépirodalom tanulmányozásába... A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon óvatosan minősíti is „pozitívista” irodalomszemléletét, és megjegyzi: „Ady megértéséig nem jutott el”...

A Magyar Nemzetben megjelent emlékezéshez hozzáfűzzük, hogy dr. Borbély István érdemei rövid teológiai professzorsága idejéből ma is maradandó értékűek. Sokat tett Dávid Ferenc munkásságának és forrásainak helyes értékelése érdekében. Munkásságát méltóan értékeli az unitárius történetírás feladata. Az évforduló alkalmából egyik tanulmányának részlete közlésével tisztelgünk emléke előtt.

Bodor Pál

Magyar Nemzet, 1986.

EGYHÁZSZERTARTÁSUNK CÉLJA ÉS LÉNYEGE

rövidített szöveg

Egyházszerteratáson azokat a liturgikus cselekedeteket értjük, amelyek által az egyház saját létcélját igyekszik megvalósítani. Az egyház létcélja viszont azon életeszménynek megvalósítása, amelyet Jézus istenfiúságnak nevezett. Az egyházi szerteratás ezt az életeszményt kell hogy öntudatosá, s aztán saját egyéni létcélunkká tegye. Az egyházi szerteratás az istenfiúság felmutatása által oktat, liturgiájának érzelmi hatásai által pedig nevel. Channing mondotta: „Az istentisztelet alapja saját természetünkben van letéve, mivel természetünk kimívelése által közelebb jutunk Istenhez”. Az elmondottakból következik, hogy az egyházi szerteratásnak lényege a jézusi istenfiúság életeszményének megvalósítására való indítás és ösztönzés.

Felfogásunk szerint szerteratásainkkal mi nem hatunk Istenre, hanem Isten van hatással ránk. Szerteratásainkban és szerteratásaink által lelkileg átéljük a legfelségesebb életeszményeinket. Az így megélt vallásos élménynek az a sajátos tulajdonsága van, hogy lelkünket benső lendülettel tölti el, amely lendület Isten felé indít. Ez az az állapot, melyben a jézusi életeszmény ellenállhatatlan erővel vonz magához.

Szerteratásaink négy tényezőt kapcsolnak egybe: Istent, aki felé törekszünk; Jézust, akit saját életünkben meg akarunk valósítani; önmagunkat, akik istenfiakká akarunk lenni; a liturgiát, amely ezt a „metanoia”-nak nevezett folyamatot megindítja és végbeviszi.

Nézzük e tényezőket egyenként.

Isten felé törekedni, istenfiúságra törekedni azt jelenti, hogy mi Istent Atyánknak tartjuk, s mint gyermekei, igyekszünk részesei lenni az ő tökéletességének. Mondhatjuk ezt így is: szerteratásaink által mi gyermeki viszonyba akarunk kerülni Istennel, az Atyával.

E gondolatokat Channing így fogalmazta meg: „Nekünk Istent mint lelki Atyánkat kell imádnunk, akinek magasztos célja, hogy minket szellemi tökéletességre segítsen, és az isteni természetnek részeseivé tegyen. Ez az istenismeret a keresztény istentisztelet igazi alapja”.

Amidőn mi keresztény életeszményünknek, az istenfiúságnak megvalósítására törekszünk, hisszük, hogy e törekvést Isten teremtette belénk, s hogy e törekvésünkkel mi célt is tudhatunk érni, mivel — Channinggel szólva — mi hisszük, hogy „Isten mint Atya, bennünk olyan léleknek, olyan szellemnek adott életet, amely hozzá hasonló tulajdonságokkal bír”. Ilyen értelemben mondotta Jézus is: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok”.

Szerteratásainknak másik tényezője Jézus, akit saját életünkben meg akarunk valósítani.

Jézusnak egyházi szerteratásainkhoz való viszonya a legszorosabban összefügg a róla való hitelveinkkel. Hitelveink közé tartozik, hogy mi Jézust valóságos embernek tartjuk, aki nem Isten, s következésképpen mi hozzája nem is imádkozunk, őt liturgiánk középpontjává nem tesszük. Az a kérdés, hogy tehát mi köze van az ember Jézusnak a mi élő hitünkhöz?

Kétségtelen dolog, hogy azt a kereszténységet, amelyhez mi is tartozunk, Jézus tanította először, s így annak a vallásnak, amelyből a mai unitárius kereszténység kifejlődött, Jézus volt a megalapítója. Történetileg Jézus a mi hitünknek első, s mindaddig legnagyobb tanítómestere; ezt a történeti jelentőséget minden fenntartás nélkül elismerjük. Azonban ez a történeti érdem a mi mai élő hitünknek nem a legfontosabb alkatrésze. Jó, ha valaki tudja, de ennek a tudása még nem tett senkit kereszténnyé.

Jézus jelentősége a mi mai unitárius keresztény élő hitünkkel kapcsolatban egészen más természetű. Channing ezt így határozta meg: „A többi vallásfelekezetek kisebb-nagyobb mértékben többnyire mindnyájan attól várják üdvösségüket, amit Jézus külsőleg cselekedett, nevezetesen az Istennel való közbenjárásától. Mi az üdvösséget Jézusnak azon munkásságától várjuk, amit ő saját lelkünkben hajtott végre. A mi elveink szerint Jézus nagysága és dicsősége azon befolyásban áll, amelyet ő követőinek lelkére gyakorol. Mert reánk nézve a megváltásnak, a mennynek és a pokolnak helye a lélek, lévén előttünk a kereszténység tisztán szellemi intézmény”.

Jézus személyi hatásának lényege eszerint az ő emberi sorsában valóra vált keresztény vallásosság. Történeti alakjáról az idő régen letörölt minden helyhez és időhöz kötöttséget. Valódi nagysága, hogy ő, a valóságos történeti személy, túlnőtt a történelem korlátjain, s a minden helyen és minden időben élt és élő keresztény embernek sorsa és célja lett, akiben mindig önmagunkat láthatjuk, megismerjük, vagyis: fölfelé törekedve az isteni tökéletesség felé.

Így válunk a Jézussal való foglalkozás által mindnyájan istenfiakká, anélkül, hogy ez Jézust kevesebbé tenné.

Minden egyházi szerteratásunk össze van kötve ima és beszéd tartásával. Az egyházi beszédnek pedig legtöbbször Jézus tanítása a tárgya. Azt, hogy ez mit jelent, legszorosabban Channing határozta meg.

„Sokan azt képzelik — írta Channing —, hogy Jézust csak akkor lehet prédikálni, ha az ő nevét szüntelenül ismétlik, és jelleme folytonosan szem előtt lebeg. Ez olyan hiba, amit kerülni kell. Jézust

prédikálni nem abban áll, hogy őt minden beszéd tárgyává tegyük, hanem abban, hogy az ő tanítására támaszkodva hirdessük azt a vallást, amelyet ő tanított. Valahányszor Jézusra hivatkozva olyan tant vagy szabályt tanítunk, mely Jézus tanításainak rendszerében van, Jézust prédikáljuk. A Jézus elnevezésen inkább az ő vallását kell értenünk, mint az ő személyét. Következésképp a lelkipásztor Jézust prédikálja, valahányszor az ő tanításait adja, habár a tanítások nem az ő hivatalára és jellemére, hanem más tárgyakra vonatkoznak is."

"Jézust prédikálni annyit tesz, mint Jézusnak egész vallását hirdetni; ez pedig roppant kiterjedésű. Ez magában foglalja az embernek teremtőjéhez, teremtménytársaihoz s a jelen és jövő élethez való különféle és szüntelen növekedő viszonyait."

Egyházzsziertartásainknak harmadik tényezője mi magunk vagyunk. Azt, hogy ez mit jelent, pontosan meg kell határoznunk, mert e tekintetben lényegbe vágó elvi különbségek vannak a különböző szziertartások között.

A kérdésnek a lényege itt ez: vajon a szziertartások önmagukért vannak-e, mert céljuk önmagunkban rejlik; vagy pedig a szziertartások érettünk vannak? Világosabban szólva: lehet-e végezni szziertartást imádkozó hívek nélkül, vagy pedig csak a hívekkel együtt?

Az unitárius liturgia magának az unitárius hívőknek a cselekedete. Szziertartásaink a mi szziertartásaink, azoknak aktív vagy passzív tényezője mi vagyunk. A mi unitárius liturgiánknak az alanya az imádkozó ember. Mert szziertartásaink lényegük szerint mind imádságok; a mi imádságaink. Mi a templomba imádkozni megyünk: megköszönni Istennek eddigi jószágát, és kérni további segedelmét. Szziertartásainknak a hála, a segedelemkérés és a lelki megerősödés a lényege.

Ebből az alaptételből sok fontos dolog következik.

Az egyik az, hogy a bűn fogalmának a mi liturgiánknak nincs központi jelentősége. Azt, hogy mindnyájan gyarlók s esetleg éppen bűnösök vagyunk, tudjuk, s hisszük mi is. De mihelyt arra szántuk el magunkat, hogy imádságunkban Istennek irgalmát kérjük, akkor a mi lelkünkben már nem a bűntudat, hanem a bűnbánat s a megjavulás szándéka lett az erősebb. Amikor mi akár a templomban, akár otthon imádkozunk, akkor lelkünk már vágyik egy tisztább s a jó irányban erősebb és állhatatosabb élet után. A mi unitárius imádságainknak legsajátosabb tartalma ez: „Ne vígy minket a kísértésbe, hanem szabadíts meg a gonosztól”, mert mi ezentúl jobbak akarunk lenni, mint voltunk, azonban pusztán saját erőnkől megváltozni nem tudunk.

Imáinknak lényege könyörgés a metanoiában való megsegítés iránt. Szziertartásaink mind arra valók, hogy lelkünknek a nagy megváltozását elősegítsék s megvalósítsák, ami liturgiai vonatkozásban azt teszi, hogy egyházi szziertartásaink minket segítenek meg a lelki megváltozásban és megerősödésben. Éppen ezért szziertartásainknak nem a bűn és a bűntudat a központi fogalom, hanem a metanoia, vagyis a megváltozás.

A másik fontos dolog az, hogy bűneinknek megbocsátását mi nem Jézusnak az érdemeiért kérjük, hanem saját megjavulási szándékunknak komolyságáért. Mi nem azért hiszünk bűneink megbocsátásában s Istennek irgalmában, mivel Jézus magát értünk, bűnösökért egykor feláldozta. A helyettes elégtétel tanát mi nem fogadjuk el. Mi azért kérjük Istennek bocsánatát, mivel erőt érzünk magunkban arra, hogy a jövőben állhatatosabbak fogunk lenni az igazságban. Némi túlzással úgy is mondhatnók ezt, hogy lelkünk jobbra képes törekvésében bízva, saját jövő cselekedeteinknek s életünknek kezességére kérjük s reméljük bűneink bocsánatát.

Szziertartásaink tehát ezen nemes önbizalmunk alapján alázatos könyörgések Istenhez, hogy ez irányú törekvésünkben segítsen.

A harmadik az, hogy szziertartásaink érettünk vannak; Istennek nincs szüksége arra, hogy mi őt dicsérjük; sem arra, hogy mi hozzá imádkozunk. Erre nekünk van szükségünk. Mégpedig nem azért,

mert minket az ősbűnnek terhe nyom, hanem azért, mert érezzük gyarlóságunkat és gyöngeségünket. Isten a mi teremtőnk és gondviselőnk. Ezért a mi unitárius életfelfogásunknak nem a bűn, vagy a megváltás, hanem a gondviselés a központi fogalma. Mi, unitáriusok, tudjuk azt, hogy mi emberek a világnak nélkülözhetetlen részei vagyunk. Ha gyarlóságunknak érzete lesújt, világtényező voltunknak ez az érzete fölemel. Ez a föld régóta az elemeknek s az állatoknak martaléka lett volna, ha rajta az ember nem csinál rendet. A vizek lecsapolása, a puszták befásítása, utak építése, a vadak irtása s a kultúra terjesztése nem pusztán emberi időtöltés, hanem Isten teremtő munkájának a folytatása. A földön mi, emberek tartjuk fenn az életet. Ez a mi rendeltetésünk. Ez az emberi életnek földi, világi célja.

Ennek tudata a léleknek legtermékenyebb gondolata. Ez ad ösztönzést, irányt, tervet, célt életünknek.

Azonban tudni azt, hogy mi szükséges és nélkülözhetetlen részei vagyunk a világegyetemnek, még nem minden. Ez a tudatunk, illetőleg ez az érzésünk valóságunknak legvégső lelki gyökérszála. Minél erősebb valakiben a fenti értelemben vett létérzet, valóságosága annál elevebb. Egyszersmind azonban annál intenzívebb benne az a kölcsönösségi tudat, hogy nemcsak az ember része a világegyetemnek, hanem viszont ez az egyetemes lét is az ő emberi létezésének nélkülözhetetlen tényezője. Sem a világ nem lehet meg ember nélkül, sem az ember nem élhet meg, nem fejtheti ki életcélját, élethivatását a világ nélkül. Tehát nemcsak az ember van a világra utalva, hanem a világ is rá van utalva az emberre. Ha a világot nem csupán a földnek s rajta élő társadalomnak meg vegetatív természetnek fogjuk fel, hanem a lét egyetemes fogalmának, tehát Istennek, akkor azt mondjuk, hogy nemcsak nekünk van szükségünk Istenre, hanem Istennek is szüksége van ránk. E kölcsönös szükségességnek tudata a vallásnak lényege.

Az az életközösség, amely Isten és közöttünk van, az részünkről a munkán kívül az imádságban jut legplasztikusabban kifejezésre. Az imádság pedig egyházi szziertartásainknak lényege. Következésképp az egyházi szziertartásokra mint imaalkalmakra, nekünk, embereknek van szükségünk, nem Istennek. Mi hisszük, hogy imádkozásunk nem elhangzott szó, amelynek nincs visszhangja. Mi hisszük, hogy ha imádságunk őszinte lélekből fakad, s alapja a jóra igyekvő léleknek őszinte és erős elhatározása, akkor nyomában Istennek segítő szeretete nem marad el. De az isteni szeretet reánk kiáradása nem a szó szoros értelmében vett egyházi szziertartásainknak integráns része. Ez Istennek a dolga. Hogy úgy mondjuk: ez Isten liturgiájának a része.

A mi liturgiánk az isteni szeretet befogadásának előkészítése.

A negyedik az, hogy a mi unitárius egyházi szziertartásainkra a misztikum nem jellemző. Mi hivatásunk tudatában és gyöngeségünk érzetében Istennek gondviselését kérjük: íme, ennyi az, ami a mi unitárius liturgiánknak a lényege és tartalma. E lényegét a kivitelben lehet variálni: dicsérhetjük Istent, neki hálát adhatunk, beszélhetünk imáinkban saját gyöngeségünkről vagy jó szándékainkról Elmondhatjuk ezt szóval és énekkel, mondhatja helyettünk a lelkész vagy az énekvezér, vagy akár az egész gyülekezet. Isten gondviselésébe vetett liturgiánknak lényegét bármilyen kifejező formával vagy kifejező eszközzel előadhatjuk, — a lényeg marad változatlanul mindig ugyanaz: gyöngeségünk bevallása, a jó iránt való önbizalmunk megnyilatkozása s Isten gondviselésének kérése.

Nagyon természetes azonban, hogy egyházzsziertartásainkkal kapcsolatban azért mégis van misztikum, s az: Istennek a lelkünkben megnyilatkozó segítség. Hogy a jó iránti őszinte önbizalmunk s vele kapcsolatban Isten segedelmének alázatos kérése után minő processzusokon keresztül juttatja el szent lelkét belénk, s az hogyan kapcsolódik össze a mi lelkünkkel egy egységes szent érzelmmé, amely erősít, hatorít,

ösztönöz s főlemel: mindez olyan titok, aminek végmenetét nem látta s még nem fejtette meg senki.

Am rögtön hozzátesszük, hogy e titok, e misztikum: Istennek a dolga, nem a miénk. Mi azzal nem rendelkezünk. Éppen ezért nem is állítjuk, hogy bárminő cselekedetünk az isteni kegyelemnek cselekedete volna. Mi minden liturgikus cselekményünket a mi részünkről való cselekvésnek tartjuk, és semmiféle magyarázat kedvéért nem hisszük, hogy liturgiánkban mi képesek volnánk önmagunknak Istent közvetíteni. Szerintünk a lelkész éppen úgy, mint az imádkozó hívő, mind az ember felőli oldalon állanak; minden ténykedésük az imádkozó embernek cselekedete.

Amidőn azonban ezt így hisszük, föltételezzük, hogy Isten a mi emberi közvetítő segítségünk nélkül közvetlenül meg tud és meg fog nyilatkozni. Istent

nem kell hogy lelkész és liturgia tolmácsolja. Tud ő beszélni magától és mindenkinek a nyelvén. Mert Isten beszédének a nyelve az érzélem. Az érzélem nem áll hatalmunkban. Arra gondolhatunk, amire akarunk: eszünk fölött mi vagyunk az úr. De érzelmeinket kedvünk szerint nem változtathatjuk. Annak nem parancsolni, hanem engedelmeskedni tartozunk.

Ezért mondjuk azt, hogy Isten válasza a mi hozzá intézett imádságunkra nem integráns része liturgiánknak. Tudjuk, hogy az őszinte, töredelmes imádságot Isten mindig meghallgatja, s a főlemelkedni vágyó lesújtottat gondviselő szeretetével mindig segíti. De éppolyan jól tudjuk azt is, hogy e vigasztalást, e gondviselést nem a mi liturgiánk nyújtja, hanem Isten, aki nincs kötve a mi szertartásainkhoz.

Dr. Borbély István

THORDAI JÁNOS

„Csak úgy érdemlünk nagy embereket, ha meg tudjuk őket becsülni, ha nem adjuk át őket a feledékenységnek.”

A fenti idézet az irodalomtörténész, Toldy Ferencnek az unitárius Jakab Elekhez írt egyik leveléből való. Igazsága érvényes azokra a XVI. századi (szellemi) elődeinkre is, kiknek sorában — az alábbi ismertetés — a 390 évvel ezelőtt született *Thordai Jánost* mutatja be.

A *Thordai Jánossal* foglalkozó irodalom meglehetősen kisterjedelmű. 1967-ben a Stoll—Varga—Tarnóc szerzőhármass „Régi magyar költők tára. XVII. század. Az unitáriusok költészete” című munkája ad életéről és költészetéről részletesebb ismertetést. (A továbbiakban RMK jelzéssel utalunk erre a munkára.) Megjegyezni kívánom, hogy az *Unitárius Élet* is közölt róla 1978-ban két rövid tanulmányt. A márc.—ápr. szám „Az Epiktetos-fordító *Thordai János*” — és a nov.—dec. szám „A zsoldárfordító *Thordai János*” címen, szintén e tanulmány szerzőjétől.

Thordai családjával, születési helyével, a róla szóló irodalom nem foglalkozik. Tordáról való származása és *Tordai Mátéval* való rokonsága is csak feltételezés. Születési éve 1597. *Borbély István* irodalomtörténete szerint 1617-től a kolozsvári unitárius kollégium növendéke. Itteni tanulmányait 1620-ban fejezi be. A kolozsvári kollégium igazgatója ezekben az években az iskolai törvények összeállításán fáradozó *Csanádi Pál*. Tanárai a leideni egyetemen tanult *Makai István* és *Járai Sámuel* lehettek.

1620-tól 1624-ig, a kor szokásainak megfelelően, vidéken tanít. Nyelvtanulással és útiköltség összegyűjtésével készül külföldi továbbtanulásra. Neve — az RMR és *Gál Kelemen* „A kolozsvári unitárius kollégium története” című műve szerint — 1624-ben bukkan föl az Odera melletti frankfurti egyetem anyakönyvében. Itt két évig tanul. 1626-ban jön haza, s ez év március 26-án már be is iktatják kolozsvári tanári állásába.

Tanári működéséről jóformán semmit sem tudunk. *Gál Kelemen* is csak arról számol be, hogy állásá-

ba — a szenátorok és a papok jelentésében — ünnepélyesen iktatják be. Valószínűleg aktív részvevője az iskolai élet minden megnyilatkozásának. Az RMK föltételezi közreműködését az 1626 márciusában Kolozsvárt tartózkodó *Bethlen Gábor* és *Brandenburgi Katalin* tiszteletére rendezett színjáték betanításában. *Borbély István* és *Gál Kelemen* említést tesznek kolozsvári pappá való megválasztásáról is, de amint *Borbély* főlemli, ezt a tisztséget — halála miatt — csak néhány napig viselte.

Borbély István, *Gál Kelemen*, az RMK, valamint *Keserű Bálint* megemlékeznek *Thordai* irodalmi értékű tanári székfoglaló beszédéről, melynek csak a címe maradt fent. „Nosce te ipsum”. Ez a kívánság az önismeretre buzdítás jelszavaként maradt fenn a görög filozófiából.

Ismeretes iskolai búcsúbeszéde. *Gál Kelemen Uzoni Fosztó Istvánra* hivatkozva említi, hogy az egész tanulóifjúság előtt, latin nyelven elhangzó terjedelmes beszédnek középpontjában az igazgató — *Csanádi Pál* — érdemeinek méltatása áll. *Keserű Bálint* azt gyanítja, hogy *Csanádi Thordainak* atyai barátja és patrónusa. A búcsúbeszéd szövege *Uzoni* kéziratos egyháztörténetében található meg.

Thordai fő irodalmi alkotása a tanársága második évében bevezetett *Zsoldár fordítás*, mely nevét nemcsak az unitárius, de az egyetemes magyar zsoldárköltészet történetében is megörökíti. A zsoldárfordítás indítékát a RMK szerint csak találgatni lehet. Szolgálhatta úgy az egyházi szükséglet kielégítését, mint a szombatosoktól való elkülönítés szándékát. Az említett munka úgy véli, hogy *Thordaira* ösztönzőleg hat az általa ismerhetett *Szenci Molnár-féle zsoldárfordítás*, *Bogáti* hasonló jellegű munkája és még valamilyen prózai zsoldárfordítás.

Alszeqhy Zsolt „A XVII. század lírai költészete” című munkája szerint *Thordai* nem fordít, hanem parafrázist ad. Versciklusról-verscik-

lusra halad és kerüli a teológia vitát. Előterbe állítja a hűségre való törekvést, s megrója a majd összevonó, majd részletező módszert, ami a régi egyházi énekek dallammintáinak felhasználásával válik szükségessé.

Thordai zsoldárfordítása nem jelenik meg önálló könyvalakban. Csak kézirati másolatban terjed. *Borbély* írja, hogy a XVII. és XVIII. században nemcsak az unitárius, hanem a református templomi énekeskönyvek is sok énekét átveszik.

Keserű Bálint állapítja meg, hogy a zsoldárfordításának nincs teljes értékű méltatása. De az a tény, hogy 1650-től egyre többen másolják, vagy másoltatják, értékének elismerését jelenti. A másolatok közül legismertebb a *Kövendi János* tulajdonát képezte *Felvinczi-féle* másolat. *Keserű Bálint* írja, hogy az unitárius polgári kultúra barokkos képviselője másolatában így értékeli *Thordai* fordítását:

„...De az magyar nyelven
Thordanusnál szebben
Nem énekelte senki...”

Thordai zsoldárait a XVIII. században kiszorítja *Szenci Molnár* fordítása. A XIX. században *Kriza János* fedezi fel újra, aki lelkesedve hívja föl *Toldy Ferenc* figyelmét a szerző személyére és munkásságára.

Mind az RMK, mind *Keserű Bálint* „Epiktetos magyarul a XVII. század elején” című tanulmánya szóvá teszi, hogy 1627-ből ismert *Thordaitól* egy irodalmi értékű levél, amely egyik részét képezi az *Enyedi György* „Explicationes” című munkája körüli irodalmi harcnak. Erről az elveszett levélről az erdélyi káptalan gyulafehérvári levéltárában őrzött *Dengelegi-féle* levél alapján van tudomásunk. Ez a levél 1627. júniusi dátumot viseli.

1630-ban *Thordai* — *Keserű Bálint* szerint — két, a XVII. századi unitárius műveltség szempontjából igen jelentős gyűjtemény szerkesztésével és kiadásával foglalkozik. Az egyik *Thoroczkai Máté Tolnai*

János királybírónak ajánlott magyar nyelvű *Katekizmus*-a (kiadási éve 1632), melyhez a névrokon Tordai Máté az *Izraelnek egy Istenéről* című versét csatolja. A másik a szintén 1632-ben megjelenő unitárius énekeskönyv. Mindkét kiadvány a Heltai nyomdában jelenik meg.

Az RMK szerzői főleglítettik, hogy Thordai ír imádságokat, két imát az 1634–35. évi, Kolozsvárt pusztító pestis idején, továbbá prédikáció előtti könyörgéseket. Elvitatják Thordaitól a „Szent Dávid zsoltárkönyvének rövid magyarázatát”-t, amelyet Kanyaró tévesen külön munkának mond, holott az a tulajdonképpeni zsoltárfordítás címe.

A fenti felsorolás alapján egyetértünk *Keserű Bálinttal*, aki leszögezi, hogy Thordai irodalmi mun-

kásságának nagyobb része egyházi célokat szolgál. Maga a zsoltár az európai reneszánsz költészet eszményeit szolgálja.

Az 1970-es években a magyar manierista irodalom kutatásával foglalkozó *Bán Imre* (A magyar manierista irodalom) Thordainál is manierista vonásokra bukkan. Ilyenek: a költői bravúrokra törekvés, az ékes retorika eszközeinek mellőzése, a különleges képrendszer és a keresetlen mesteri rímtechnika.

Thordainak alábbi énekeit őrzi az 1924 óta több kiadásban megjelent templomi énekeskönyvünk:

17. Istennek új énekeket... kezdő-ének
18. Magas mennyégben... kezdő-ének
182. Te benned, szent Atyám... XXXI. zsoltár

187. Aldom az én szent Uramat... XXIV. zsoltár
193. Vigyázz értem, Úr Isten... LXX. zsoltár
205. Bűneimnek mély örvényében... CXXX. zsoltár
207. Dicséreted az Urat... CXXXVI. zsoltár
210. Igazlító szent Úristen... CXLIII. zsoltár
212. Jó az egyezésben... CXXXIII. zsoltár
269. Úr Isten, kelj fel... záróének

Thordai János munkásságának megismertetése főleg napjaink irodalomtörténészeinek érdeme. Mi hálaadás vagyunk, hogy hozzásegítenek Thordai János megismeréséhez, és — emléke idézésével — kívánjuk bizonyítani, hogy nem adjuk át ők sem a feledésnek.

Kelemen Miklós

SÜTŐ ANDRÁS 60 ÉVES

Az Advent a Hargitán a Nemzeti Színházban

Miről szól Sütő András új darabja? Árvai Réka és Zetelaki Gábor tragikus kimenetelű szerelméről? Vencel és Dániel bácsi, a két öreg székelly reményeinek apadásáról? A Nagy Romlásról, mely mindenkit eltemet, aki kiáltó szóval megindítja a lavinát? Úgy gondolom, silány kísérletnek bizonyulna minden próbálkozás a cselekmény elmondására.

Sütő műve nem könnyen sorolható be a drámatörténet decimális rendszerének polcaira sem. A történet, amely megelevenedik előttünk, egy ponton elhagyja a valóság gyakorlati bejárható ösvényeit, s a képzelet szárnyán emelkedik a népballadák és a népmesék magasába. Nem előzmény nélküli ez a fordulat a magyar drámaírásban, elég, ha Tamási Áron *Énekes madár* című darabjára gondolunk. Csak röstellhetjük, hogy Bartók és Kodály házában sokan szívesebben, a befogadás nagyobb készségével nézik a drámai avantgarde legképtelenebb útkereséseit is, mondván, hogy azok jobban kifejezik a modern kor feszültségeit, abszurd helyzeteit, mint a folklór hagyományain építkező művek. Pedig akad külföldi példa is — elég, ha itt Lorcát említjük —, mely azt bizonyítja, hogy drámaírásban népi alapokra nem csupán néprajzi múzeumot lehet építeni, alkalmas kiindulás ez a lét legkeservesebb, legmeggrázóbb kérdéseinek fölvetésére is.

Sütő András ezúttal fekete tintával írt költői tudósítása a szülőföldjén tapasztalt lélekesonkulásról szól keményen, minden érzélgősség nélkül. Pedig magukra maradt öregember hőseinek okuk volna a kesergésre, hiszen életüknek nem látják a folytatását, családjuknak nyoma szakad, miként az előadást kezdő dal jégmadarának. S akinek vannak unokái, azok is „ki tudja, hová hullatott székelly mákszemek a szét-szórtságban”.

Sik Ferencet két veszély fenyeget-

te, amikor az *Advent a Hargitán* rendezésébe fogott. A szépelgő folklór kísértése, valamint a publicisztikai indulatú allegorizálás. Ilyés Gyula tiszta, racionális szenvedélyű drámáin iskolázott ízlése megóvta mindkettőtől. Két ponton volt némileg hűtlen az írott szöveghez. A kezdő jelenet betlehemes csoportképe más, a drámáénál derűsebb hangot pendít meg, ellentmondásba is kerül az öregek végletes egyedüllétével. A zárójelenetben is eltér Sütő instrukciójától, de ezzel a „hűtlenséggel” nézőként csak egyetérteni tudok. Az előadásban a nagy omlás nem söpri el Bódi Vencel boronaházát s ezzel a megoldással a rendező inkább Kisrékának ad igazat, aki szerint: „Ahol várakozás van, oda jelt küld az Isten. Vigasztalót.” Nincs ok a megbékélésre, a kiengeztelődésre, de azzal a gesztussal, hogy a házat, amelyben karácsonyról karácsonyra világotak a várakozás lámpásai, nem pusztítja el, a rendező a záró instrukcióval szemben mintegy *Petőfihez fellebbez: aki ezt írta: „a magyar nem olyasmí, Mint a gyertya, mit el lehet oltani;”*

A díszlettervező Bakó József a szakadék szélén álló boronaházat tette a játéktér közepére. Két oldalról a meredek hegyek, a lejtős járások jelzik, hogy zord vidékre köszöntöttek a zord idők, ahol az év nagyobbik felében hó borítja a földet. A színvilág illeszkedik a dráma hangulatához. A fehér, a barna és a fekete uralja a látványt.

A leghálásabb színészi feladat Kubik Annáé, aki maradéktalanul él is a lehetőséggel, hogy tulajdonképpen négy asszonyt jeleníthet meg. Rékát, aki két férfit szeretett, s ezért bűnhődik rettenetesen, Réka anyját, akit a megkérési jelenetben játékból állít vőlegénye elé, a húsz évvel idősebb Rékát, aki a jég alól kaparta ki Gábort és végül Kisrékát, az egy igaz szerelemről csintalan-ságokat álmódó hamvasan ártatlan

fiatal lányt. Alakításának különös fényt ad, hogy a természeti környezetben feleseperedett nő természetes kacérsága szólal meg Rékájában.

Funtek Frigyes Zetelaki Gábora is egyszerűségével hat, nincs benne semmi kimódolt keresettség. Götz Anna rövid szerepében a szülőföldjét és szülőjét elhagyó fiatal nő dacos elszántságát villantja föl.

A két öreg közül Sinkovits Imre Bódi Vencelje biblikus méretűvé növelt fájdalmával régi, nagy Mózes-alakítását is emlékezetünkbe idézi. Agárdi Gábor szikár, reménytelen Zetelaki Dániel végül meg is indokolja korábbi összezsattanásait Vencellel: „kimerítettük már Isten csodáit és föbbé nem számíthatunk senkire, semmire, csak önmagunkra”.

Köröspataki Kis Sándor

Dr. Böszörményi Lászlóné: Kerekes Piroska

Újabb pótolhatatlan veszteség érte a tiszántúli unitáriusokat. 1987. júl. 10-én, váratlanul, 71 éves korában elragadta közülünk a halál, a sokak által tisztelt és szeretett debreceni gondnoknőt, az örökké mosolygó Piroskát.

30 éven keresztül volt az egyházközség ügyeinek hűséges gondozója. Lelkész hiányában is összetartotta a kicsiny nyáját. Mint számszaki ember, példás rendben tartotta a gyülekezet könyvtelét. Az utóbbi években boldogan élt férjével, kinek özvegyi sorsát váltotta derűs, bizakodó életűvé, a bölcs emberek kiegyensúlyozottságává. Régi és új családtagjainak végtelen fájdalmat okozott váratlan elvesztése, miként a debreceni gyülekezetnek, melynek minden tagja együtt gyászol a családdal. Dr. Böszörményi Lászlóné temetése 1987. aug. 3-án volt, melyen az egyházi szolgálatot Bajor János püspökhelyettes végezte.

Dr. Káldy Zoltán

evangélikus püspök hosszú, de türellemmel viselt szenvedés után 68 éves korában elhalt. Országos részvét mellett helyezték el megfáradt testét a Farkasréti temetőben örök nyugalomra. Dr. Nagy Gyula püspök-elnök szép beszéde után, Dr. Trautman Rezső az Elnöki Tanács helyettes elnöke búcsúztatta az állam és a társadalmi szervek nevében, melyet katolikus és nem katolikus egyházak képviselőinek búcsúszavai követtek, egyházunk részvétét is tolmácsolva.

A napi és egyházi sajtó és a Televízió is részletesen méltatta az elhalt püspök életútját és egyháza és a magyar társadalom, valamint a világ evangélikus egyházai érdekében végzett szolgálatát. 1984-ben választották meg a Lutheránus Világszövetség elnökévé, nagy többséggel. E tisztségben már keveset tehetett, mert egy világszövetségi ülésről hazatérőben érte az a fájdalom, amelynek most a halál vetett véget.

Munkája méltatásához tegyük hozzá azt a néhány adalékot, ami mutatta az unitáriusok iránt tanúsított magatartását. Már pécsi lelkész és esperes korában szeretettel bocsátotta oda ellátogató unitárius lelkészeknek a pécsi evangélikus templomot — kántori segítséget is adva — szórványistentiszteleteinkre. Utódai e nemes megnyilatkozást ma is folytatják. Jelen volt és a protestáns egyházak nevében köszöntötte püspökünket és főgondnokunkat tisztségükbe történt első beiktatásuk alkalmával 1971-ben.

Az idősebb unitáriusok még arra is emlékeznek, hogy az 1968-ban tartott, Filep Imre helyettes püspök vezette nagyszabású zsinatunkon ő volt a lutheránus egyház nevében a felszólaló, és ő bocsájtotta, mint Deák téri lelkész, zsinatunk rendelkezésére a Deák téri lutheránus templomot. Ugyanott apósa, dr. Esze Tamás történész, református zsinati alelnök, dr. Káldy Zoltán özvegyének édesapja, mondott az unitarizmus történeti érdemeit méltató szép beszédet.

Temetésén egyházunkat dr. Ferencz József püspök és Huszti János püspökhelyettes képviselték, akik már ezt megelőzően mind az egyháznak, mind az özvegynek tolmácsolták egyházunk mély részvétét.

Emlékezetét mi is megőrizzük.

VIKSTRÖM ÉRSEK

Az Evangélikus Teológiai Akadémia jún. 5-én díszdoktorrá avatta a finn evangélikus egyház vezető evangélikus érsekét, dr. John Vikström urat. Az avatási szertartáson az új díszdoktor dr. Nagy Gyula, az evangélikus egyház új püspök-elnöke köszöntötte. Az avatáson részt vett püspökünk is, akinek alkalma volt az érseket és a finn nagykövetet is üdvözölni.

Akinek hazája lett Magyarország

Angliában született, ott tanult orvosnak, majd világjárása során 1839-ben vetődött el Magyarországra, amelyről sokak véleménye szerint minden idők legjobb ismertető művét írta. Könyve, a *Magyarország és Erdély*, több kiadásban jelent meg Angliában, az Egyesült Államokban, Németországban; magyarul eddig még csak szemelvényes kiadások láttak napvilágot, ezúttal, a Helikon Kiadó gondozásában, a legteljesebb.

Paget nem sokkal könyvének első, angliai kiadása után visszatért Magyarországra, magyar nőt vett feleségül Erdélyben telepedett le, hogy aztán John Pagetből — merőben szokatlan módon — Paget János legyen. Élete második felében itt igyekezett megvalósítani könyvében megfogalmazott eszméit: erdélyi birtokán mintagazdaságot létesített, melyen a találkozásai során Széchenyitől eltanult gazdálkodás-forradalmasító szellemiséget ültette át a gyakorlatba.

Paget, egyébként két híres regénynek is hőse (Jósika: *Az élet útjai*, Jókai: *Egy az Isten*.) Paget unitárius volt. Idézzünk könyvének abból a részéből, amelyben a múlt század harmincas éveinek erdélyi unitáriusait mutatja be (a fordítás Rakovszky Zsuzsa munkája):

„Az erdélyi unitáriusok, Székely professzor szerint, körülbelül negyvenhétzárban lehetnek. A kollégiumban kétszázharminc diák tanul: száz tomati, azaz a magasabb évfolyamok hallgatói, a többiek classisten, kik még csak afféle iskolásgyerekek. A tanári kar egy matematika-, filozófia-, történelem- és teológiaprofesszorból, valamint az alájuk rendelt hat preceptorból áll. (A kolozsvári unitárius gimnázium van még Tordán és Keresztúron.) Felkerestük a kollégiumot és a templomot, ez utóbbi igen szép épület, s remekül rendben is tartják.

Ezután vallásuk erdélyi meghonosodásának körülményeiről és viszonyosságairól ír, majd így folytatja:

„Azt mondják, az itteni unitáriusok is, akárcsak más országbeli hitsorsosaik, a politikában józanságukkal és mértékletességükkel, a magánéletben iparkodásukkal és jó erkölcsükkel tűnnek ki, s azzal, hogy általában műveltebbek, mint a velük azonos társadalmi osztályba tartozók legtöbbször.”

A válogatás rendkívül avatott tollú, gondolatgazdag utószavában Maller Sándor külön kitér Pagetnek az erdélyi unitáriusokhoz fűződő kapcsolatára: „Köztük élve hivatalos tanácsosuk lett, angliai személyi kapcsolatai révén központi szerepe volt mindvégig” — írja Maller, majd megemlíti, hogy Paget erdélyi unitárius teológusoknak és tanárjelölteknek angliai ösztöndíjakat szerzett, s több angol unitárius egyházi vezető élvezte gyéresi kastélyának vendégszeretétét.

John Paget, a magyar hazafi 1892-ben, 84 éves korában fejezte be

gazdag, tevékeny életét. Aranyosgyéresi temetésén Ferencz József akkori unitárius püspök mondott gyászbeszédet.

Török Tamás

GUILFORDBAN

Az angliai unitáriusok ez év tavaszán a Surrey-i grófság Guilford nevű egyetemi városában tartották évi közgyűlésüket.

A délelőtti plenáris üléseket dr. Sheila Crosskey elnöknő vezette, az előadó dr. Roy Smith főtitkár volt, aki beszámolt az egyház múlt évi zárszámadásáról és ezévi költségvetési előirányzatáról. (Az írásos anyagot minden résztvevő előre megkapta.) A közgyűlést üdvözölte többek között Kay Montgomery az USA unitáriusai Elinor Knight a kanadai, és e sorok írója a magyarországi unitáriusok nevében.

A délutáni szekcióüléseken igen változatos témák szerepeltek. Új énekeskönyv kiadását tervezik. A walesi papság egy ott újra felállítandó teológiai fakultásra kért anyagi támogatást. Az indok: az ottani hívek alig értik az Angliában végzett papokat, mert azok nem ismerik a walesi nyelvet.

Volt olyan javaslat, hogy a szabadelvű világszövetség mellett — melynek hazánk is egyik taggyháza — alapítsanak egy kizárólag unitáriusokat tömörítő világszervezetet.

Az AIDS ügygel kapcsolatosan azt határozta a közgyűlés, hogy az egyházaknak anyagilag és erkölcsileg is maximálisan támogatni kell a bajbajutottakat.

Az antialkoholizmusról szóló előadást a nagyteremben kellett megtartani, olyan nagy volt az érdeklődés. Nemesak egészségügyi probléma ez — hangsúlyozta az előadó — hanem családi, szociális, anyagi és pénzügyi szempontból is vizsgálni kell a kérdést. Az állam is folytat alkoholelleses propagandát, de minden erre fordított pénzegységgel szemben hatezerszeres az adóbevétele — ami megkérdőjelezi a propaganda hatékonyságát.

Szó esett a lelkészi fizetésekről is.

A záró istentiszteletre az Anglikán Egyház átengedte a háború után épült impozáns gótikus katedrálisát.

Itt az ötszázötven résztvevőn kívül jelen volt a katedrális dékánja, a tartomány vezetője, a város lordmajorja és nem utolsósorban az egyetem rektora. Valamennyien hagyományos díszgyenyruhában. Szép jelenete volt a szertartásnak a nyugugalomba vonuló lelkészek ünnepélyes búcsúztatása.

Az ottani hagyományoknak megfelelően, este vidám zenés fogadással zárult a közgyűlés.

A résztvevőket a bájos mosolyával mindenütt és mindig jelenlevő Christine Hayhurst fogadta, aki egyszemélyben volt az információs és panasziroda is. Nehéz feladatát gyorsan, tapintatosan látta el.

Dr. Jakab Jenő

Amerikai unitárius vendégek látogatása

Dr. William F. Schulz felszólalása az ápr. 12-én

Kedves Unitárius Testvéreink!

Úgy gondolom, egyetérteneink velünk, hogy mennyire időszerű volt, hogy mi, négyen, nyugatról jött zarándokok, a húsvétot megelőző nagyhéten érkeztünk meg. Az elmúlt vasárnapon a világ kereszténysége Jézusnak diadalmas jeruzsálemi bevonulásáról emlékezett meg. Jézus is zarándok volt, és Jeruzsálem bizonyos értelemben az ő vándorlásának a vége, befejezése, de ugyanabban az értelemben egy új kezdés is. Így ma, amikor köszöntjük önöket a mi amerikai unitárius testvéreink nevében, ez a mi vándorutunknak vége és kezdete is egyben.

Mit is jelent ez a kifejezés, hogy „zarándok”? Zarándoknak lenni jelenti azt is, hogy feladjuk a mindennapi élet kényelmét, a családi otthont és merész vállalkozásra indulunk, utazunk új látóhatár felé. Nemcsak testünk mozog fizikai értelemben a vándorlás idején, hanem vándorokká lehetünk szellemi és lelki értelemben is.

Zarándoknak lenni jelenti azt is, hogy vágyunk, kívánunk valamit. Vágyunk Isten felé, s így a beteljesülést óhajtjuk. Jézus is valami ilyesféle után vágyott azon a virágvasárnapon, annyi sok esztendővel ezelőtt. Vágyott küldetésének beteljesülésére. Magyarországi utunk rendjén kerestük történelmi gyökereit a mi vallásos hitünknek. Ugyanis Erdély volt a mi számunkra a gyökér, a forrás, ahonnan minden elindult. Ha az önök ősei nem lettek volna, akkor mi nem állhatnánk most Amerikában ott, ahol állunk ma. Mi azonosak vagyunk vallásos hitünkben önökkel, abban a hitben, mely egyesíti és nem szétválasztja az embereket. Mi is a hitet prédikáljuk, és nem a félelmet; a szeretetet, és nem a gyűlöletet.

És végül van még egy gondolat, melyet megosztunk önökkel, azt a megújuló érzést, hogy Isten jelen van közöttünk. Egy nagy amerikai teológus azt mondta, hogy a hit az a készség, hogy elfogadjuk a meglepetést.

Mi ideérkeztünk figyelő szemekkel, és szemünk nyitva voltak, hogy lássuk azt, ami látható. Minden, amit tapasztaltunk, ok arra, hogy lelkesedjünk: a szeretet, amivel fogadtak és körülvettek, ok és mód arra, hogy hitünkben megerősödjünk.

Isten áldjon és gazdagítson meg benneteket, testvér unitáriusokat, Isten szeretete pihenjen meg rajtatok, és a nap áldott csókja tegye könnyűvé a földön való zarándoklásotokat.

Fordította: Ferencz József

Natalie Gulbrandsen felszólalása

Hihetetlen számomra, hogy itt lehetek Magyarországon, és átadhatom Önöknek az Amerikai Unitárius és Universalista Egyház szívélyes üdvözlését. A két egyház kapcsolata messzire nyúlik vissza. Az amerikai unitárius ha-

gyomány — első ízben — 1826-ban számol be arról, hogy felvették a kapcsolatot erdélyi magyar testvéreikkel.

Az első lépéseket a jóakarattal és a kölcsönös érdeklődés jellemezte. Tudatni akartuk őseiket arról, hogy mi folyik egyházunkban. Később ez a kapcsolat a közös cél, a kölcsönös megértés felé fejlődött, és felismertük, hogy a nyelvi és kulturális különbségek ellenére, az igazság szeretete, és az emberiség jobb jövőjébe vetett hit közös jellemzője egyházainknak. Ez vezetett oda, hogy amikor az Amerikai Unitárius Egyház 75. évfordulóját ünnepelte, külföldi vendégeket is meghívott erre az alkalomra. Néhai Ferencz József püspököt, jelenlegi püspökünk nagyatyját meghívták erre a találkozóra, akit Boros György, akkor teológiai tanár képviselt. A megjelentek olyan jól érezték magukat, s oly sokat tanultak egymástól, hogy elhatározták, rendszeresen találkozni fognak a jövőben. Végül ez a találkozó volt az 1900-ban alakult IARF elődje. Azóta világszövetségünk, az IARF túlélte két világháborút, s erősebb, mint valaha. Nagyra értékeljük a magyar unitáriusok részvételét az IARF-ben, és hálásak vagyunk érte.

Az elmúlt években kapcsolatunk szorosabbá vált. Önök közül már többen vettek részt a mi évi zsinati üléseinken. Találkozásaink új távlatot nyitnak az együttműködésben. Az, hogy eljöttünk ide, ahová hitünk gyökerei is visszanyúlnak, azt bizonyítja, hogy jóakarattal és tisztelettel fordulunk egyházukhoz.

A nők ma egyre jelentősebb szerepet játszanak egyházunkban, az IARF-ben és gyülekezeteinkben.

Ma tudom, hogy az IARF, az unitárius hit, a jó oldalon áll. A világon élő vallásos emberek fel kell hívják a többiek figyelmét a nukleáris fegyverkezés és a nukleáris háború borzalmaira.

A hazámban folyó békemunkában az IARF jelentős mértékben vesz részt. Megpróbáljuk saját békeerőfeszítéseinket összehangolni az IARF más tag egyházainak békemunkájával. Remélem, hogy eljön az a nap, amikor együttes erővel jelentősen hozzájárulhatunk a béke kialakulásához ezen a földön.

Mi, unitáriusok, közös értékeket hordozunk szerte a világon. Gyülekezeti és egyházi szolgálatainkban egyaránt erőt merítünk egymástól, amikor felismerjük az unitáriusmus egyre szélesedő, növekvő körét.

Számunkra felejthetetlen marad ez a látogatás, és meg erősít minket közös hitünkben.

Fordította: Orbókné Szent-Iványi Ilona

Békés Gáspár

Volt a 16. századi történelemnek olyan pillanata, amikor a magyar, lengyel és litván antitrinitáriusok igen közel álltak egymáshoz. Erdélyben és lengyel földön a reformáció követői komoly erőt jelentettek. A szociniánusoknak számottevő központjuk volt Rakówban. Élénk szellemi kapcsolatot tartottak fenn erdélyi hitsorsosokkal. Budny Simon litván radikális reformátor Dávid Ferenc kortársa volt, s jelentős szerepet töltött be a litván szabadelvű gondolkodók körében.

A lengyel antitrinitarizmus egyik irányzata hivatalosan elismert egyházzá szerveződött. Vezéregyénisége Socinus Faustus volt.

A kor egyik érdekes alakja az unitárius Békés Gáspár. Katona, neves erdélyi politikus. 1520-ban született, kismemesi családból. Petrovics Péter tiszántúli főnemes, a reformáció egyik nagy pártfogója apródjaként kezdte pályáját.

János Zsigmond fejedelem embevére lesz, fokozatosan mind befolyásosabb tanácsosává és Erdély egyik legvagyonosabb főurává. Jelentős magánbirtokai voltak, közöttük a legnagyobb Fogaras vára és uradalma. Őrá nevében ő kötötte meg Miksa császárral a speyeri szerződést 1570-ben. Hithű unitárius, részt vett az erdélyi hitvitákban, a nagyváradai dispután 1569-ben a fejedelem helyett az ülés vezetője volt.

1571. márc. 14-én meghal Erdély első fejedelme. A trónutódlás egyszerűen feltette a kérdést, hogy a speyeri okmány, vagy a török akarat határozza-e meg a fejedelemség jövőjét. Bécsben azt kívánták, hogy az erdélyi rendek ne fejedelmet, hanem vajdát válasszanak, s a király erősítse meg a vajdát tisztségében. Az utódlásra ketten voltak esélyesek: Báthory István és Békés Gáspár. Miksa császár végül Békés mellé áll, mégis Báthory lesz a speyeri egyezés legfőbb hasznonélvezője. Békés 1575-ben a székelyek jelentős részének támogatásával Báthoryval fegyveresen száll szembe. Az 1575. július 8-i kerelőszentpáli csata azonban az ő vereségével végződött. Békés az ostromlott Fogarásból magányos farkasként menekült, majd Krakóba vezetett az útja. Báthory pedig Kolozsvárra összehívta az országgyűlést, Békés Gáspárt és híveit fej- és jószágvesztésre ítélte. Közük sok unitárius főúr vesztette életét.

Kerelőszentpál nemcsak Erdély sorsát dönti el: a győzelem hírére a lengyel nemesség a Miksa császárral szemben álló Báthoryt hívja meg a lengyel trónra. Az új lengyel király Krakóban is magyarnak tartotta magát. Békés Gáspár érdeme, hogy felismerte Krakóban, hogy Báthory mellett a helye. Unitárius hite erőt adott neki a talpra álláshoz.

1577-ben Báthory szolgálatába lép, aki megtette a lengyel lovasság főparancsnokává.

Báthory legvitézesebb parancsnoka-

ként lengyel—litván földön harcol tovább.

A király szívesen időzött Vilniusban, s vele együtt hadvezére, Békés Gáspár is, aki ott is halt meg 1579. nov. 7-én, Grodnóban.

Mivel Békés unitárius volt, csak a városon kívüli dombon engedték eltemetni. Ezt a dombot azóta is Békés-dombnak (Áriánus-domb) nevezik a litvánok. Nyilván eléggé híres és közismert ember lehetett, ha a földrajzi helynév, a népi hagyomány is megőrizte emlékét.

Két fia, László és Gáspár folytatta katonai tevékenységét. Lengyelországban maradtak és 1593-ban lengyel állampolgárságot kaptak. László fia csapataival derekasan harcolt a török ellen. Magyarországon is viselt hadat. Balassi Bálintot is ismerte.

Felhős Szaboles

UNITÁRIUS ÉLET

Lapunk második számában megjelent közleményünk óta, részben stóla megváltás címén, részben közvetlen adományként az alábbi forint, illetve deviza összegek érkeztek be lapunk javára. A deviza összegeket a banknál beváltottuk és pénztárkönyvünkben már a forint összegeket számoltuk el.

Daniel Balázs és családja Kanada 4000,— Ft; özv. Kerekes Gáspárné elhalt édesapja Gácsér József emlékére 3000,— Ft; dr. Filep Aladár emlékére családja 3000,— Ft; a Svájcban elhalt Lázár László emlékére özvegye Mme L. Lázár de Kööd-Krafft, Lausanne 3000,— Ft; 2000—2000,— Ft-ot adományozott Kádár Boglárka Kanada és Janosok Románé Bécs, elhalt férje emlékére; 1000—1000,— Ft-ot adományoztak dr. Sztankóczy Zoltán, dr. Kaplay Imréné és Csizsér József; 800,— Ft-ot adományozott Pethő László Geni; 500—500,— Ft-ot adományoztak Latin György, K. P. Bp., Ottlakán Lajosné, dr. Ferencz Emese keresztlányja keresztelőjére és Fűrész László. Különböző összegeket adományoztak: a Debreceni Unitárius Egyházközség; Tüzesné dr. Parádi Enikő, dr. Ruttkay Iváné, Clara Waters (London), G. Jones (USA), Kisgyörgy Ödön (Bp.), Koday Béláné (Bp.).

Deviza adományok: J. Buzogány (USA) \$ 25; Török László (Ausztrália) \$ 30; Francis A. (Pall) \$ 50; John R. Bodo \$ 50; Emmerthné Ferencz Magda Sír 50; dr. Emmerth Imre Sír 50; Ch. Stephens (USA) \$ 60 és Simay Emil (Kanada) \$ 50. Az adományokat hálással köszönjük és várjuk a további támogatásokat.

SZERKESZTŐSÉG

Érettségi találkozó

A Kolozsváron, az egykori unitárius kollégiumban 55 évvel ezelőtt érettségizett 33 diák közül — a különböző életkori és távolsági okok miatt — csak öten gyűlhettek egy-

be. Hazánkból csak dr. Erdős Mihály lehetett jelen, bár körünkben is élnek még néhányan közülük.

Tartalmas és adatokban gazdag beszámolójából közlünk néhány gondolatot. Ősi szokás szerint a vendiákok istentiszteleten vettek részt, és tisztelegtek dr. Kovács Lajos püspöknél.

A régi osztályteremben sorra vették a híreket az elhaltakról, az elhunytokról, a távolra szakadottakról. Kifejezték hálájukat a bennük élő és ma is tápláló szellemért. Hálásak az egyház akkori anyagi támogatásáért, mert hiszen a legtöbben szegény székely diákok voltak. Elsirat- ták a régi tanárokat, és megfordul- tak a házsongárdi temető sírjainál is.

Büszke szeretettel említették meg, hogy társuk volt dr. Gálffy Mózes ny. egyetemi professzor, aki Márton Gyulával együtt készítette el az Abásfalvától Zsögödig című nyelv- földrajzi szótárt (munkatársa volt a nemrég elhalt Szabó T. Attilának is. / Szerk.). Jelen volt még Pál Tamás és Barabás Vilmos, mindket- ten volt keresztúri tanárok, és Kiss Zoltán ny. kövendi lelkész, Kiss Mihály vásárhelyi lelkészünk édes- apja.

Az 1988. évi budapesti vendiák- találkozóra várják azokat is, akik az idén Kolozsvárt nem lehettek je- len határokon belülről és kívülről egyaránt.

Kedves Hallgatóim:

Itt a Bartók Rádió!

Nemcsak mi, unitáriusok, de ha- zánk lakossága is örömmel fogadta a hírt, hogy a Magyar Rádió harmadik adását, máj. 23-án, a Rádió évfor- dulójának napján elkeresztelték *Bartók Rádió*-nak.

Erről a televízió és a rádió több ízben megemlékezett, s interjút ké- szített főgondnokunkkal, a világ- híró zeneszerző fiával, ifj. Bartók Bélával.

Béketalálkozó Bécsben

A magyarországi és ausztriai egy- házi békemozgalmak immár hagyom- anyossá vált találkozói sorában ez év márciusának utolsó hétvégén Bécsben megbeszélést tartottak az Egyházközi Békebizottság, a Kato- likus Békebizottság és az osztrák „Keresztények a békemozgalomért” nevű akciőközösség képviselői.

Egyházunkat ezen a találkozón Orbókné Szent-Iványi Iлона lelkész- nő képviselte.

A konzultáció végén a résztvevő békemozgalmak képviselői egyetér- tésük kifejezéséül feljegyzést fo- galmaztak meg, melynek utolsó mondatát hangsúlyozni szeretnénk: A különböző társadalmi rendszerek- ben élő keresztények továbbra is folytassák az eszmeeserét, és működ- jenek együtt Helsink szellemében!

Gondnok köszönti a konfirmálókat

Pünkösd áldott ünnepére ébredt a világ. A mai napon e szószékről már elhangzott az ünnepi megemlékezés. Nem tudom, Tibennetek milyen hírokat pendített meg az ünnepi szertartás, de őszinte szívvel mondhatom, hogy bennem csodás emlékeket ébresztett.

Több mint 40 évvel ezelőtt ugyanilyen körülmények között álltam én is az Űrasztalánál, amikor is egy székelyföldi városban első ízben vehettem magamhoz a Jézus életére és halálára emlékeztető szent jegyeket, a kenyeret és a bort.

Az azóta eltelt idő alatt nagyot lépett előre a világ. Nem akarom a példák vég nélküli felsorolására fordítani az időt, csak egyet engedjete meg, hogy emlékezetetekbe vések: országunkban minden elfogyasztott negyedik-ötödik kilowattóra elektromos energiát az atomerőművünk termeli.

Az emberiség a fejlődés során – hiszen tudjátok – több korszakot élt meg: őskort, ókort, középkort, újkort, legújabb kort, és mivel a politológusok még nem adtak a fenti szellemben fogant nevet napjaink időszakának, hadd nevezzem a jelenkort és az elkövetkezendő korszakot legeslegújabb korszaknak. Nevezik ezt az időszakot atomkorszaknak is.

E legeslegújabb korszak hajnalának első pillanatait éljük. Nem tudom, ki hogyan vélekedik, de én úgy érzem, hogy napjaink egyik fontos jellemzője – sok egyéb mellett – az, hogy keressük Isten országának megvalósítását, és várjuk beteljesedését itt e földi téren.

A híradásokból tudjuk mindannyian, hogy karnyújtásnyi közelségbe került földrészünkön a támadó fegyverektől mentes világ. A ma hétköznapi embere talán fel sem tudja mérni, hogy ez mit jelent. Ennek megítéléséhez a maitól merőben eltérő, új szemléletre, az új dimenziókba való beleélés tudományára van szükség. Ti, fiatal konfirmáltak, ennek az új korszaknak az építői, a megélői, a fenntartói és az eredmények továbbadói lesztek.

A Budapesti Unitárius Egyházközség nevében szívem minden szeretetével fogadlak e közösség teljes jogú tagjai sorába. Arra kérem a jó Istent, adjon erőt Nektek ahhoz, hogy áldozatos, buzgó, cselekvő hívei legyetek és maradjatok egyházközségünknek. Kívánom Nektek és magunknak, idősebbeknek, hogy legyetek a mi világunk világossága, a világosság áradjon Rólatok mindenikre, akivel kapcsolatban vagytok, és akikkel majd kapcsolatba fogtok kerülni: szüleitek, kereszt-szüleitek, nagyszüleitek, testvéreitek, tanuló társaitokra, az unitárius egyházra, nemzetetekre, az emberiségre, mindannyiunk örömeire és boldogulására.

Gálffy Gábor

Pestlőrinc

Ápr. negyedik vasárnapján Pestlőrincen tavaszi „szezonzáró” gyülekezeti összejövetelt tartottak.

Bencze Márton lelkész áhítata után dr. Erdélyi Zsuzsanna tartott igen nagyszerű előadást „Archaikus népi imádságok” címmel. A jeles kutatónak több mint tíz évvel ezelőtt jelent meg a „Hegyvet hágék, lőtől lépék” című kötete. Ebben több mint 250 archaikus népi imádságot közöl. Válogatást abból a 6000-ból, amit sikerült – talán az utolsó pillanatban – összegyűjtenie a nép ajkáról, mint írja, három év megfeszített munkájával. A kötet ma könyvészeti ritkaság. Jó volna újra kiadni. Én is baráti szívességből kaptam ajándékba egy példányát, mert sem könyvesboltban, sem (ami nagy szó!) antikváriumban nem kapható. Az előadást stílusosan egészítették ki reneszánsz énekszámok, s egy népi citera gyermekzenekar.

Műsor után borsostokány következett puliszkával. A tortát Bézsenyi Gyuláné ajándékát, Aradiné Deák Márta árverezte nagy sikerrel.

A konyhán dr. Péterfy Réka gondnok édesanyjával, Pálffy Szilárdné leányával és Bézsenyi Gyuláné voltak a főszakácsok.

Dr. Jakab Jenő

AZ EGYHÁZKÖZI BÉKEBIZOTTSÁG

(MTI nyomán) Az Országos Békétanács Egyházközi Békebizottsága a béke és barátsági hónap alkalmából ünnepi közgyűlést tartott június 2-án. A tanácskozáson a református, evangélikus, baptista, metodista, adventista, ortodox, unitárius és izraelita egyházak képviselői vettek részt.

A társadalmi fejlődés és a béke építésének összefüggései címmel előadást tartott Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkár. Bevezetőben Albert Einstein szavait idézte, miszerint az atomkorszakban új gondolkodásmódra van szükség ahhoz, hogy az emberiség életben maradjon. Ezzel összefüggésben kifejtette: a két szembenálló katonai tömb, a Varsói Szerződés és a NATO olyan katonai erővel rendelkezik, amilyenekre eddig még nem volt példa, s a mai tömegpusztító fegyverek képesek az egész emberiség megsemmisítésére. A nukleáris háborúban szembenálló felek kölcsönösen képesek elpusztítani egymást, és ezért ma már túlhaladottnak kell tekinteni az egyoldalú biztonságpolitikát; a biztonságot mint egyetemes és oszthatatlan fogalmat célszerű kezelni...

A békés egymás mellett élésnél többre, békés és aktív együttélésre van szükség.

A közgyűlést köszöntötte Filaret metropolita, az Orosz Ortodox Egy-

ház Külső Hivatalának vezetője, a Szovjet Békétanács Vallásos Erőkel Együttműködő Bizottságának elnöke. A metropolita meghívást adott át a közgyűlésnek, hogy képviselői vegyenek részt az ő legközelebbi ülésükön.

Egyházunk képviselőjében dr. Ferencz József püspök, a szervezet alelnöke és Huszti János püspökhelyettes, a budapesti bizottság titkára vett részt.

Kincses Kolozsvár

Elismeréssel tartozunk a Magvető Kiadónak, de különösen Bálint István Jánosnak, aki sajtó alá rendezte a Magyar Hírmondó sorozatban a „Kincses Kolozsvár” című két kötetes könyvet. Nemcsak azoknak öröm belelapozni, akik évtizedekig ott éltek, hanem azoknak is, akik utánunk jönnek, és látják, hogy ez a város, annak szelleme, mennyi mindent adott a magyarságnak kultúrában, szellemi továbbfejlődésben, gondolkodásmódban, tenni akarásban. De nemcsak a magyarságnak, hanem az Erdélyben élő románságnak és a szászoknak is.

Hihetetlen, mennyi szellemi kezdeményező személy munkálkodott azon, hogy minél több olyan embert teremtsen-neveljen, akik előbbre viszik az emberiség szellemi, gazdasági haladását.

Kevesen tudják a ma élő magyarok közül, hogy ott indult el a magyar film, ott volt az első magyar nyelvű színház, ott létesült az első botanikus kert, Heltai Gáspár ott nyomdát létesített.

Iskolái, könyvtárai, művészeti élete, majd később egyeteme kiszárgító volt országra-világra.

Anyagi és szellemi életéről, tárgyi valójáról és történelméről széles területről összeválogatott tanulmányok adnak képet. Kollégiumairól, tudós polgáraitól, neves vendégeiről, a műalkotásairól, palotáiról, templomairól, a régi város utcaneveiről, a feledhetetlenül történelmet idéző Házsongárdi temetőről – mind ihletett tollú emberek szólnak. Múltjában tesz utat, olvasván e lapokat, aki valaha is lakta a várost, vagy akár csak megfordult abban.

Dr. Sz. E.

Unitáriusok a Capitoliumban

Az amerikai törvényhozásnak két háza van, a szenátus és a Kongresszus. Az USA 50 államának mindegyikében két szenátort választanak, a képviselők száma, a kerületek számától függően, a 400-at is meghaladhatja. Az 1987-ben megnyílt 100. kongresszusban tíz unitárius foglal helyet. Most eggyel többen vannak, mint voltak az elmúlt, 99. kongresszusban.

Hárman vannak a szenátusban: Kent Conrad, demokrata, North Dakota államból; William S. Cohen, republikánus, Maine államból; végül Robert W. Packwood, republikánus, Oregon államból.

A képviselőház tagjai: Chester Atkins, demokrata, Massachusetts; Don Edwards és Fortney Stark, demokraták, mindketten California államból; Nancy Johanson, republikánus, Connecticut; Donald Ritter, republikánus, Pennsylvania; James Olim, demokrata, Virginia; Allan Swift, demokrata, Washington államból.

A tíz törvényhozó közül csak egy a nő, megoszlásuk, pártállásuk szerint: 6 demokrata és 4 republikánus.

A visszaválasztottak között van James Olim, aki az 1985. évi kettős püspöklátogatás alkalmával ebédet adott a Capitoliumban, s vele együtt jelen voltak Nancy Johnson és Ronald Ritter — utóbbi nagyszülei révén Temesvár környékére vezeti vissza őseit.

Az amerikai törvényhozásban az unitáriusok száma messze meghaladja lélekszámuknak a lakosságban elfoglalt arányát.

NŐK A SZÓSZÉKRE

Brían G. Cooper

Evangelische Kommentare, 1987/4

Az anglikán egyház (Church of England) szinódusa február végén nagy szavazattöbbséggel döntött a női ordináció jogi elismerése mellett. Ezentúl — legalábbis elvben — 1990-től nők is elnyerhetnek papi hivatalt az anglikán egyházban. A szinódus három kamarájának (püspökök, papok, világiak) tagjai hetven százalékos arányban szavazták meg a határozatot, amely hangsúlyozza az anglikán egyház belső egységét, és ideiglenes védelmet nyújt mindenkinek, aki még nem tudja keresztülvinni a változást a felügyelete alá tartozó összejeveleken, de az egyházban akar maradni.

Nők pappá szentelésére ugyanis csak azután kerülhet sor, ha az egyház tervezett statutumát, az új *Measure and Canon*-t elfogadták, amint ezt Robert Runcie canterburyi érsek hangsúlyozta. A statutum vázlatát viszont előbb még a jövő évi szinódus elé viszik, majd az egyházmegegyekben is megvitatják, s csak azután — tehát 1991-ben — bocsátják ismét a szinódus elé. Szükség van továbbá egy speciális törvény elfogadására a parlamentben, valamint a korona jóváhagyására.

Robert Runcie ezt a folyamatot szívesebben tekinti lassú fejlődésnek, mint mélyreható forradalomnak. Természetes ugyanis, hogy nem akar olyan érsekként kerülni be az anglikán egyház történetébe, akinek vezetése idején egyházszakadás történt. Runcie érvelése tisztán jogi szempontból kétségtelenül korrekt, de megfigyelők szerint már átlép

azon a határvonalon, amely a női ordináció hívei és ellenfelei között húzódik. Azt a tényt, hogy a határozatot a szinódusban a vártnál többen támogatták, Graham Leonard londoni püspök, az egyház belső ellenzékének a vezetője arra használta fel, hogy megindokolja az ellenzék további közeledését a római katolikus és az ortodox egyházhoz.

A februári szinódus más szempontból is mérőöldkő azon az úton, amely az anglikán egyházon belül a nők jogainak bővítéséhez vezet. Runcie érsek ugyanis felavatta az egyház első 14 női diakónusát. Az anglikánoknál a diakónusok szinte papi jogokkal rendelkeznek az eucharisztikus ünnep lebonyolítása és a feloldozás kivételével. 1987 végéig Nagy-Britanniában több mint 600 nőt avatnak diakónussá.

A nők jogainak javulási folyamata az anglikán egyházon belül más tekintetben is kétségtelen: húsz évvel ezelőtt, például, még alig akadt nő a világi prédikátorok között, ma már mintegy 1100 van.

Melyik utat választja most az ellenzék? Ezzel kapcsolatban a londoni püspök a kulcsalak. A szinódus határozata után közölte, hogy közvéleménykutató munkát kíván végezni a női ordináció ellenfeleinek összegyűjtése érdekében.

Kétségtelen, hogy gyakran lép át egy-egy elégedetlen „anglo-katolikus” pap az anglikán egyházból a római katolikus egyházba.

Az ellenzékiek fölött elszáll az idő — Chichester és London püspöke a kilencvenes évek elején nyugállományba vonul. Komolyan senki sem hiszi, hogy a Church of England-nek 2000-ben is még mindig kizárólag férfi papsága lesz. Csak az bizonytalan, hogy mikor és hányan hagyják el majd ezért az egyházat.

Fordította: Török Ádám

VÁLTOZÁSOK A KATOLIKUS PÜSPÖKI KARBAN

Dr. Paskai Lászlónak esztergomi primás érsekké történt kinevezését egyháza és a közvélemény örömmel fogadta. Nyugalomba vonulás, illetve elhalálozás következtében a további változások következtek be a római katolikus püspöki karban:

Elhalálozott Kádár László egri érsek, majd dr. Bellon Gellért pécsi segédpüspök. Nyugalomba vonult dr. Ijjas József kalocsai érsek, dr. Bánk József váci érsek-püspök, dr. Udvardy József szeged-csanádi megyéspüspök és Tóth László veszprémi segédpüspök.

II. János Pál pápa az alábbi kinevezéseket eszközölte a magyar kormány előzetes jóváhagyásával: dr. Dankó Lászlót kalocsai érsekké, dr. Seregély István kőszegi plébánost egri érsekké, dr. Konkoly István gencsapáti plébánost szombathelyi

megyéspüspökké, Gyulay Endre szeged-rókusi plébánost szeged-csanádi megyéspüspökké, Marosi Izidor eddigi váci segédpüspököt váci megyéspüspökké nevezte ki.

A nyugalomba vonultaktól és elhunytaktól búcsúzva, az újonnan kinevezetteket mi is szeretettel köszöntjük.

A magyar zsidóság

történetéről kiállítást nyitottak meg Budapesten a Goldmark teremben. A kiállítást követően a Magyar Izraeliták Páva utcai otthonában vacsorát adtak a számos külföldi delegátus, élükön Sir Sigismund Sternberg angliai és Nicole Goldmann az európai zsidó közösség elnöke és a velük főként Izraelből érkezett számos, részben magyar származású küldött tiszteletére. A fogadáson dr. Losonci András, a MIOK elnöke köszöntötte a vendégek közt Sarkadi Nagy Barna általános elnökhelyettest és Bai László főosztályvezetőt, az Állami Egyházügyi Hivatal képviselőit, akik a de. ünnepélyes megnyitón is jelen voltak, valamint a hazai egyházak képviselőit, köztük dr. Ferencz József püspököt és Huszti János püspökhelyettest. A hazai egyházak nevében Kacziba József katolikus püspök, Aranyos Zoltán az Egyházközi Békebizottság főtitkára magyarul, püspökünk pedig angolul szólalt fel.

Felszólalását az Új Élet c. szemle az alábbiakban ismertette:

Dr. Ferencz József unitárius püspök felszólalásában megemlítette, hogy egyháza már a második világháború előtt meghívott egy zsidó rabbit előadás tartására. Tehát már akkor elkezdtek a dialógust, amikor ezt a többség még sajnós, elítélte. Felelevenítette emlékeit a budapesti gettó felszabadulásának első évfordulójával kapcsolatban. Ő is ott volt a Dohány utcai templomban, 1946. január 18-án, amikor a papi beszéd hatására kétezer ember sírt együtt a hatalmas veszteségek felett... Mélyen átérezte fájalmát azoknak az embereknek, akik közeli hozzátartozóikat veszítették el. Most örömmel hallja, hogy ezt a templomot nemzetközi segítséggel újjáépítik. Ez a templom meg is érdemli, hogy újjáépüljön, mert a magyar zsidóság történelmét tükrözi, a tragikus és az örömtelit egyaránt.

Az ilyen találkozók erősítik a zsidóság és a keresztény egyházak képviselői közötti jó kapcsolatot.

A vasárnapi vallásitanítást újra folytatjuk. A hónap második és negyedik vasárnapján lesznek az órák Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész-nő vezetésével a rendes istentisztelettel azonos időpontban de., 11 órakor, a Nagy I. u. I. e. tanácstermében. A lelkész-nőt önkéntes munkatársak segítik. A legközelebbi alkalmak: okt. 11. és 25., nov. 8. és 22., dec. 13.

A kolozsvári Házsongárdi temető márc. 7-én neves magyar tudós koporsóját fogadta rögeibe örök nyugalomra.

Kelemen Lajos tanítványa volt, s erre mindig büszkén emlékezett. Számos tanulmánya mellett az Erdélyi Magyar Szótörténelmi Társaság eddig megjelent négy kötete örökre fenntartja nevét. Az utóbbi kötetekben már munkatársai is segítettek, köztük az unitárius Gálffy Mózes is. E munkája nemcsak a magyar, hanem az egyetemes nyelvtudományban is maradandó értékű. Reméljük, akadnak e nagy munkának érdemes folytatói.

Emlékezetét mi unitáriusok is szeretettel megőriztük.

WCRP

Egyéni meghívás alapján 1987. ápr. 30. és máj. 3. között részt vettem a Roveretóban tartott WCRP (A vallások világkonferenciája a békéért) európai csoportjának második konferenciáján.

Hét világvallás képviselőjében 18 nemzet képviselői vettek részt az összejevetelen, amely hat bizottságban tárgyalta a békével, az észak-dél közti párbeszéddel, a félelemtől való védekezéssel, az emberi jogok védelmével és a területi konfliktusok és kisebbségi kérdések Európában megnevezésű témákat. Magam ez utóbbi bizottságban vettem részt, hol elsősorban a flamand-vallon kérdést, az európai országokban élő moszlimok, a bulgáriai törökök; buddhisták, szikhek, hinduk Nyugat-Európában stb. helyzetét ismertették, majd — javaslatomra — az etnikai határainkon kívül élő kisebbségek (elsősorban az öt szomszédállamban levő magyar népcsoportok) kérdését tárgyaltuk. A határozatokban rögzítettük a helyzetet, és azokat a tennivalókat, amelyeket az egyházak a minél kedvezőbb állapotok megteremtéséhez biztosítani megkíséreljenek. Látogatást tettünk a trentói székesegyházban, az utolsó napon pedig a mintegy 100 főnyi résztvevő kegyeletos kirándulást tett a Rovereto közelében levő Campana dei Caduti (az első világháború hősi halottai számára létesített emlékhely) megtekintésére, ahol a helyi vezetők, valamint az egyes egyházak képviselői emlékeztek az elesettekre. Egy kis magyar zászlót helyeztem el a magyar emlékoszlopnál az olasz harctéren elesett 100 000 magyar katonára emlékére.

Bartók Béla

A Magyar Újságírók Országos Szövetségének Egyházi és Felekezeti Lapok Szakosztálya jún. 11-én a MUOSZ székházban tájékoztatót és konzultációt tartott „Időszerű tájékoztatáspolitikai kérdések” címmel. Az előadó dr. Bányász Rezső államtitkár, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnöke, a Kormány szóvivője volt.

A Farkasréti temetőben 1987. máj. 6-án, súlyos, de türelemmel viselt betegség után temettük dr. FILEP ALADÁR-t, Egyházi Főtanácsunknak örökös tagját, a Budapesti Egyházközségnek örökös tb. presbiterét, egyetemi magántanárt, aki hosszú évtizedeken keresztül igazgató főorvosa volt a Szentesi Megyei Kórház Szülész, Nőgyógyászati Osztályának.

Emlékét Huszti János budapesti lelkésznek a temetési prédikációjából vett idézetekkel elevenítjük fel lapunk hasábjain. Az igehirdetés alapja volt: Lukács evangéliuma 10, 8–9. versei: „Ha valamely városba bementek és befogadnak titeket... gyógyítsátok a betegeket, akik ott lesznek, és mondjátok nekik: Elközelgett hozzátok az Istennek országa.”

— Lelked bejárja most a régi tájakat, tért legyőző erővel — kezdte gyászbeszédét a lelkész —, hogy megálljon az egykori otthon felett, hol születél és ifjúsgod álmaid álmodtad. Majd tovább, látja a szentesi kórházat, melynek falain belül a hivatásteljesítés legszebb évtizedei voltak a Tieid. Megpihen a Pozsonyi út 14 felett is, ahol már az öregkor megbékélt napjait élted át, hogy aztán bizó lelked innen induljon el az utolsó útra: Isten felé... hazafelé...

S míg elköltözött drága halottunk az idő és tér végtelenségében bejárja így a régi tájakat, mi emlékezünk:

Tudtuk, de tudták sokan mások is, hogy súlyos és kemény egyéniség volt. De tudtuk, és tapasztaltuk azt is, hogy szerettei körében mindig, betegek között sokszor, hallgatása, szótlanága gyöngédségben oldódott fel. Gyakran az volt az érzésünk, mintha lelke mélyén oltártűzek égnének, s rajta felgyúlnának a hit tiszta lángjai. Így járt szeretett kórháza falain belül, annak kórtermeiben, s így tudta legyőzni a nagy és válságos gondokat, vállalni a küzdelmet egy-egy életért. Cselekvés töltötte be életét, s ezért nem sokat beszélt, de ha szólt, szavai és mondatai rövidségében is gyakran többet és mélyebbet tudott mondani másoknál.

— Lelkészi szolgálataimban, a temetésekre készülődések során — azoknál, akiket ismertem — életüknek értékeit nemcsak a szeretet, szépség, hűség és hit mércéjével próbálom mérni, feleleveníteni, és az emlékezésben szívünk mélyén megőrizni, hanem, mostanában mind gyakrabban, még három értékemmel gazdagítani. Ezek: a TUDÁS, az EMBERI MAGATARTÁS, és a HIVATÁSSZERETET.

— És Ő ezekkel az értékekkel rendelkezett, és befejezett életével nagy értéket, drága szellemi örökséget hagyott Övéire.

— Egy székellyé vált magyar asszony vajúadásából, 91 esztendővel ezelőtt született. Első szülöttje volt egy 9 gyermekes családnak, ahol a felnőtt kor 6 gyermek érte meg. Ez önmagában is küzdelmessé tette a szülők életét. De szívükből — mint Isten legnagyobb ajándékai — HIT és SZERETET sugárzott, s ez bearanyozta a család,

s a családban a hat gyermek életét.

— Az első világháború alatt egyetemi hallgató, de orvostisztiként a háború kényszere az olasz frontra, Piave és az Isonzó mellé vezényli. Örmezőnél együtt szolgál Márton Áronnal, a későbbi gyulafehérvári római katolikus püspökkel, akivel egy életre szóló barátságot köt. Betegen kerül kórházba, majd felépülve folytatja egyetemi tanulmányait.

— Az új határok elszakítják otthonától, így nagy anyagi gondokkal küzdve szerzi meg diplomáját. De töretlen hittel küzd terveit és lassan, de megvalósulnak azok. Közel egy évtizedig vár olyan állásra, melynek jövedelméből eltartathat egy családot. Ezért csak nyolcéves várakozás után házasodnak össze Generzich Klárával.

— Boldog házasságukat három gyermekkel áldja meg az ég.

— Boldog és kiegyensúlyozott családi légkörben a kutatás és gyógyítás tudományos munkájának él. Milyen mélyen igaz, és milyen csodálatosan szép gyászjelentőjének az a néhány szava, mely arról ad hírt, hogy „egész életét az orvoslás, a tudományos munka, és népe feltétlen szolgálata töltötte ki. Nemzedékek sorát segítette a világra, asszonyok ezreit gyógyította. Tevékenységével, emberségével példát adott a nyomában járóknak”.

— Koporsója mellett állva elmondhatjuk, hogy életében megvalósította azt az életfeladatot, melyet Jézus tanítványainak adott „Ha valamely városba bementek, gyógyítsátok a betegeket”.

— Unitárius hitünk alapja szerint a jézusi evangélium örök, és az minden idők minden emberének szól. Meghallotta fogékony lelkével, és vállalta e küldetést. Ezért bizonyosak lehetünk abban, hogy földi élete hivatást betöltő áldozataiért Istennél elnyeri az üdvösség ajándékát.

— A hosszú és áldott élet egyik legszebb fejezete — a számtalan hazai és külföldi elismerés mellett — a nép egyszerű fiainak iránta megnyilatkozó szeretete volt. A második világháború az Ő otthonát is feldúlta, és elpusztította csaknem teljes orvosi felszerelését. De betegek, hívek, akiknek életéért annyit harcolt, bejelentés és kérés nélkül néhány nap alatt összeszedtek, visszaszereztek annyit, hogy újra kezdhette, tovább folytathatta munkáját.

— Életében sokszor állt szemben a halállal, de minden erejével az élet győzelméért harcolt, hiszen minden születés életünk diadala, és minden vajúadó anya megtartása a lét himnuszának egy-egy nagyszerű akkordja.

— Fizikai valójában Ő nincs többé, nem lehet velünk és közöttünk. De hitünk hirdeti, hogy lelke, szelleme a csillagok útján az öröklét honába érkezett, és Isten, magához ölelve így fogadta Őt: „Jól vagy, jó és hű szolgálóm, a kevesen is hűséges voltál, többre bízlak ezután, menj be a te Uradnak örökébe.”

HALOTTAINK

Szomorú jelentés a Budapesti Egyházközség Halottas Anyakönyvéből: 1987 I. félév

Ülköztemető:

- jan. 2. Lőrinczy Mózes, 88 éves;
jan. 23. Zoltai Gyula, 82 éves;
márc. 2. Boross Györgyné Halmágyi Ilona, 87 éves;
márc. 17. özv. Enczel Károlyné Bogdán Ida, 76 éves;
márc. 23. Berel Lajosné Paizs Mária, 79 éves;
jún. 19. Dr. Sárkány Kálmán, 83 éves;
jún. 22. Bartók István, 70 éves.

Pesterzsébeti temető:

- jan. 7. Orbán Sándor, 66 éves.

Cinkota, Ilona temető:

- febr. 3. Rakottay Lászlóné Csegezi Rebe-
ka Ibolya, 89 éves.

Óbudai temető:

- febr. 13. Tresza Sándorné Vass Júlianna,
89 éves;
jún. 3. Biró Péter János, 94 éves.

Farkasréti temető:

- márc. 3. Danes Pál, 74 éves;
márc. 13. Fazakas Lajosné Szabó Ilona, 89
éves;
ápr. 21. dr. Antal Ferencné Nagy Vilma,
73 éves;
ápr. 27. Major Péter, 72 éves;
máj. 4. Köröspataki Kiss Sándorné Zách
Klára, 79 éves;
máj. 21. dr. Pesthy Tibor, 78 éves;
jún. 3. dr. Papp Csaba, 51 éves.

Kispesti temető:

- máj. 7. Kelemen Györgyné Tóbis Anna,
64 éves.

Pestlőrinci temető:

- ápr. 22. Som Sándorné Kaposi Eszter, 71
éves.

Rákospalotai temető:

- máj. 12. özv. Baloghy Jánosné Gálffy An-
na, 90 éves;
máj. 15. Gálicza Józsefné Bartha Ágnes,
70 éves.

Budafoki temető:

- jún. 8. Király Ernőné Szederjesi Júlianna,
90 éves.

Budaörsi temető:

- jún. 23. Máté Dénes, 71 éves.

Kegyelettel őrizve halottaink emlékét, János Jelenések könyve 14, 13-ban található Igével búcsúzunk tőlük, és kívánunk szereteteiknek vigasztalódást: „Boldogok a halottak, akik az Űrben halnak meg.”

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felölös szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferenc József

Felölös szerkesztőhelyettes

Szent-Iványi Ilona

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Telefon: 113-094

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. — 1900 —, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Évi előfizetési díj 60,— forint

Egyes szám ára 10,— forint

INDEX: 25.842

Egyetemi Nyomda — 87.5921 Budapest, 1987

Felölös vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

HU ISSN 0133-1272

szórvánnyal rendelkező gyülekezetben Tölgel lelkész munkáját, főként temetések alkal-mával két általunk szintén jól ismert nyugalmazott unitárius lelkész, dr. Sigurd Taesler és dr. Herbert Todt segíti. Utóbbi jelen volt 1968. évi zsinatunkon is.

Ótordai Weress Jenőné sz. Boros Dódi 1987. márc. 22-én életének 92. évében New York-ban történt elhunytáról elkésve értesültünk. A sokak által ismert és élete nagyrésztét Kolozsvárt leélt Boros Dódi néhai Boros György püspök leánya volt. Lapunk szerkesztője 1969-ben találkozott vele utoljára New York-ban. Hosszú ideig szorgalmas olvasója volt lapunknak. Emlékezetét kegyelettel meg-őrizzük, és leánya, unokái és dédunokája gyászában osztozunk. A gyászszertartást ápr. 11-én a New York-i magyar református templomban tartották.

Association Unitarienne Française — a francia unitáriusok szervezete címen formálisan is megalakult a Franciaországban élő unitáriusok összetartását támogató egy-let. Ennek elnöki tisztét Lucienne Kirk lel-kész nő tölti be, akit 1986-ban Kolozsvárt szentelték unitárius lelkésszé. Titkára világi ember, A. Blanchard Gaillard, aki tavaly nyáron részt vett a Montpellierben tartott IARF regionális konferencián, ahol püspök-ünkkel is megismerkedett. A szervezet központja a titkár Marselleben levő lakásán működik.

Dr. Kovács Lajos püspök nemrégiben püspöki vizsgálatot tartott azokban a gyüleke-zetekben, ahol a vizsgálat a korábbi időkről különféle okok miatt későbbre maradt: Mészkon, Szentmihályfalván, Sinfalván, Vár-falván, Aranyosrákoson, Bágyonban. A vizs-gált gyülekezetekben szép, építő munka folyik.

Székely Gergely mészki lelkész, aki évti-zedekkel ezelőtt rövid ideig kocsordi gyüle-kezetünkben is szolgált, nyugalomba vonult. Helyére dr. Kovács Lajos püspök Fülöp Dezső eddigi tarcsafalvi lelkészt nevezte ki, akit egyben megbízott a szomszédos Csegez gyülekezetének a gondozásával is.

Miklós István, egykoron érdemes megyesi lelkész felesége hosszú szenvedés után elhunyt. Szeretteinek vigasztalódást kívánunk.

Elhunyt Zsigmond Ferenc egykori mészki tanító, aki Balázs Ferencnek, mészki lel-készre idején, legközelebbi érdemes mun-katársa és törekvéseinek igaz megértője volt. Emlékét megőrizzük.

Dr. William Schulz, az amerikai unitárius univerzalista egyház új elnöke és a vele együtt 1985-ben választott új főgondnok-asszony, Natalie Gulbrandsen budapesti látogatásuk előtt néhány napot erdélyi gyüleke-zetek meglátogatására fordítottak. Dr. Schulz ápr. 12-én kolozsvári templomunkban prédikált.

Az IALRW, az unitárius és szabadelvű asszonyok világszövetsége, mely regionális ülést tartott Budapesten 1986. szept. elején, megjelentette időközi szemléjét, melyben három fénykép is emlékeztet a jól sikerült budapesti ülésre. Az 1987. évi IARF kongresszust megelőző napokban ugyancsak Palo Altóban tartottak konferenciát. A jelölő bizottság az 1987. évi ülésén a következő cik-lusra, az eddigi vezetők egy részének a visszavonulása miatt, új személyeket jelölt meg-választásra. Így elnöknek az eddigi amerikai elnök, Jane Lauriat helyére Nelly de Rooy-Janse asszonyt Hollandiából, alelnöknek az eddigi holland és angol tagok helyébe Gladys McNatt amerikai New Yorki néger asszonyt, a Community Church régi presbi-terét (aki néhai Szánthó Vilma munkatársa volt) és Orbókné Szent-Iványi Ilonát. A titkár Celia Midgley angol lelkész nő lesz, a pénztá-ros marad Christine Hayhurst, az angol egy-házi központ helyettes főtitkárja.

A kolozsvári UTUNK c szemlében dr. Cseke Péter emlékeztet meg Balázs Ferenc halálának 50.-dik évfordulójáról „Tényir-dalmunk úttörője” című írásában. Ebben kü-lönösen könyveit méltatta, és azt az úttörő tevékenységet, amelyet a „Tizenegyek” szer-kesztésével fejtett ki.

A székelykeresztúri múzeumban ápr. 27-én Márkos Albert emlékeztet rendeztek, melyről az UTUNK c. kolozsvári folyóirat is megemle-kezett. A közreműködők között az egykori jeles művész és zeneakadémiai professzor fia és menyé is szerepeltek.

Kálnok községben viselt lelkészi állásáról Váradi Zoltán lelkész lemondott, s lemondá-sát az egyházi főhatóság tudomásul vette.

A dürenli (NSZIK) szabadelvű protestáns gyülekezet egyik presbitere dr. Johansen or-vos, budapesti látogatása alkalmával egy-házunkat is felkereste. Huszti János püspök-helyettes látta vendégül.

Charles Stephens amerikai unitárius lelkész, aki Budapestre Kolozsvárra is ellátogatott, az egyik nyári vasárnapon részt vett család-jával együtt az istentiszteletünkön, ahol a szolgálattevő lelkész Huszti János a szószék-ről köszöntötte.

Nyári lelkészi továbbképző tanfolyamot rendeztek Kolozsvárt, melyen 25 lelkész vett részt. Az előadásokat dr. Erdő János ny. professor, püspök-helyettes tartotta, rész-ben egyháztörténelmi problémákat ismertetett, részben pedig a lelkészek által szabadon fel-vetett kérdésekre válaszolt. A tanfolyam végeztével a résztvevők ellátogattak Mész-kőre és koszorút helyeztek el az ötven éve elhalt Balázs Ferenc volt mészki lelkész sir-ján.

Az IARF titkárságában a Risho Kosei kal által fizetett megfigyelő titkári teendőket 1986 őszén Mashiro Nemoto-tól Koichi Salto vette át, aki feleségével együtt érkezett Frankfurtba, és részt vett az 1987. évi nyári kongresszuson is. Tervezi, hogy 1987 őszén ellátogat hazánkba is, hogy egyházunk éle-tét megismerje.

Karácsonyia ünnepélyt gyermeke-ink részére dec. 20-án, vasárnap délután 5 órakor tartjuk a Nagy Ignác utcai fűtött templomban.

Halottak napi istentiszteletünket nov. 1-jén, vasárnap délután 6 óra-kor tartjuk Nagy Ignác utcai temp-lomunkban.

LAPZÁRTA UTÁN:

Tana Ferenc, az erdélyi unitárius egyház főszámvevője, rövid, de sú-lyos szenvedés után váratlanul el-hunyt Kolozsvárt, aug. 12-én. Sze-rettei gyászában osztozunk.

Dr. Palatka Zoltán az állatorvos-tudományok kandidátusa, 60 éves korában váratlanul elhunyt aug. 7-én. A család és a rokonság gyászá-ban őszinte szívvel osztozunk. A te-metőben Huszti János búcsúztatta nagy közönség jelenlétében. A csa-ládnak lapunk útján is vigasztaló-dást kívánunk.

Csiszér József presbiter fia tele-fonon közölte, hogy jelen volt, ami-kor a Műszaki Egyetemen **Kriza Kálmán** nyugalmazott főmérnök-nek gyémánt és **Vákár Tibor** mérnök-nek aranydiplomát nyújtottak át annak emlékére, hogy 65, illetve 50 évvel ezelőtt szereztek meg ok-levelüket. Gratulálunk.

Nagy Géza rubin diplomás pedagó-gus aug. 20-án 98 éves korában el-hunyt. Szept. 10-én helyeztük örök nyugalomra. Egyike volt a legbuz-góbb templomjáró presbitereknek.

Szervét Mihály (1511 — 1553) orvos-tudósról, az unitarizmus egyik elő-futáráról a Főváros Tanácsa XVIII. kerületben teret nevezett el egy ed-dig névtelen területről. Az emléktáb-la elhelyezésének ideje valószínűleg nov. 2. Az eddigi névtelen tér a pest-lőrinci unitárius templom közelében van. Érdeklődni lehet az időpontról a lelkészi hivatalban.